

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 25 sierpnia 2022 r.

Poz. 8732

UCHWAŁA NR LII/310/2022 RADY GMINY STARA KORNICA

z dnia 28 lipca 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad zabytkami dla Gminy Stara Kornica na lata 2022-2025”

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) Rada Gminy Stara Kornica uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Stara Kornica na lata 2022-2025” zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, Delegatura w Siedlcach Postanowieniem Nr 136/WN/2022 z dnia 25 maja 2022 r., (Nr sprawy D S.5120.2.2022.MPK), stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Stara Kornica.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca Rady Gminy

Zofia Szpura

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LII/310/2022 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 28 lipca 2022 r.

Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Stara Kornica na lata 2022 – 2025

Stara Kornica 2022 rok

„Smutne są i monotonne okolice tutejsze: piaski, błota, lasy ciemne sosnowe i równiny, a wśród nich wioski szare, ubogie (...) Obszerne łągi i wzgórza, powysychane łożyska Bugu, tam gdzie zmienił koryto, lasy dębowe i łązy, a wśród nich jak wstęga wijąca się rzeka, roztaczają się przed okiem, tworząc obrazki malownicze i urozmaicone. Tu i owdzie na wzgórzach nadbrzeżnych rozsiadły się wioski, nad którymi panują grusze ogródków i wysokie lipy ocieniające cerkwie, a mnóstwo krzyżów drewnianych roztacza swe ramiona po nad chatami i na rozdrożach”

Oskar Kolberg, „Chełmskie” t. 1.

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	21
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	21
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	31
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	53
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	55
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	63
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.	63
7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ	70
8. Instrumentarium realizacji GPOnZ	74
9. Zasady oceny realizacji GPOnZ	76
10. Źródła finansowania GPOnZ	77
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	89
12. Podsumowanie	90
13. Załączniki	91

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami (GPOnZ) jest dokumentem strategicznym, pełniącym funkcję podstawowych wytycznych do zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie lokalnym. Jest to element wspierający politykę administracyjną w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania działań w dziedzinie ochrony zabytków oraz popularyzacji i promocji dziedzictwa kulturowego.

Bazuje on na identyfikacji dziedzictwa w granicach administracyjnych gminy Stara Kornica wykonanej w ramach Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ), ale uwzględnia również dziedzictwo niematerialne oraz analizę zachowanego krajobrazu kulturowego. Dokument ten uwzględnia zmiany zaistniałe na przestrzeni minionych czterech lat w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza uaktualnienia w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy. GPOnZ odnosi się zarówno do ponadlokalnych celów opieki nad zabytkami, a także do lokalnych strategii rozwojowych gminy. Przygotowany program opiera się na zasobach własnych gminy, ale również na zabytkach, które stanowią własność innych podmiotów znajdujących się na terenie gminy.

Utworzenie gminnego programu ma na celu nie tylko zahamowanie procesów degradacji zabytków, ale także wyznaczanie kierunków działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ochrony krajobrazu kulturowego, upowszechniania i promowania dziedzictwa gminy. GPOnZ ma również za zadanie zwiększyć wiedzę mieszkańców o lokalnych zabytkach i tradycjach, a także zwrócić uwagę na potrzebę ich zachowania dla kolejnych pokoleń. Może on w ten sposób wpływać na zwiększenie potencjału gminy poprzez integrację społeczności lokalnej wokół problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami po uzyskaniu pozytywnej opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Delegatura w Siedlcach oraz przyjęciu go uchwałą Rady Gminy Stara Kornica będzie stanowił „platformę” do

współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków, a Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z jej najnowszymi zmianami (Dz.U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania programu opieki nad zabytkami na okres czterech lat przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- 1) (uchylony);
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powyższa ustawa nakłada na samorząd następujące obowiązki i uprawnienia:

- uzyskanie opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla opracowanego programu przed przyjęciem przez radę gminy (ust. 3)
- publikację w dzienniku urzędowym województwa (ust. 4)

- sporządzenie przez wójta gminy sprawozdania z realizacji programu w okresie dwuletnim i przedstawienie go radzie gminy (ust. 5)

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce podnosi przede wszystkim Ustawa Zasadnicza, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, a w szczególności:

- art. 5 określa dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie
- art. 6 ust. 1 mówi, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju
- art. 86 stanowi, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa nakłada na organy samorządowe i właścicieli zabytków następujące obowiązki:

- art. 4 Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
 - 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
 - 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
 - 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

- art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
 - 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
 - 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
 - 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
 - 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
 - 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje również podstawowe pojęcia dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają (art. 6, ust. 1):

- art. 6, ust. 1, pkt 1 - zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- art. 6, ust. 1, pkt 2 - zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej,

charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2019 r. poz. 1479),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 3 - zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

- b) cmentarzyskami,

- c) kurhanami,

- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (Art. 6, ust.2)

Artykuł 7 tej ustawy definiuje formy ochrony zabytków i są to:

- 1) wpis do rejestru zabytków;

- 1a). wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Artykuł 16 daje samorządom gminnym uprawnienia do wprowadzania przestrzennej formy ochrony jaką jest park kulturowy, i tak:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

- 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Z kolei art. 17 mówi:

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:
 - 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 - 3a). zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
 - 4) składowania lub magazynowania odpadów.
2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się

odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z zm).

W art. 19 ustawodawca zwraca uwagę na konieczność uwzględniania ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
 - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują

określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20). Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

W art. 22 umieszczone są wytyczne dotyczące prowadzenia gminnej ewidencji zabytków:

- art. 22, ust. 1, pkt 4 - Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy
- art. 22, ust. 1, pkt 5 - W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Prawo o ochronie zabytków wprowadza możliwość finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a nie, jak dotychczas, jedynie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (art. 81). Ta sama ustawa wyznacza wójta, burmistrza lub prezydenta miasta jako instytucje do których należy zgłaszać wszelkie informacje dotyczące stanu zachowania zabytków oraz odkrycia zabytków archeologicznych (rozdz. 11).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 z późn. zm.) zostały określone zadania własne gminy: *„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”*.

Podczas opracowywania niniejszego programu wzięto również pod uwagę inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które są zamieszczone w wielu obowiązujących ustawach, a w tym w:

1. ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 741),
2. ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 z zm.),
3. ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1973 z zm.),
4. ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 1098),
5. ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 1899.),
6. ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
7. ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 385.),
2. ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 1997 Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

1. ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2020 r. poz. 164.)

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej są zawarte:

1. w ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 177 z zm.),

2. w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2337.)

Ponadto zasady prowadzenia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uszczegółowiają inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259) mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie,
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2019, poz. 1811)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. z 2006 roku Nr 24, poz. 181),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2017 r., poz. 1674),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2019 roku, poz.1886),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018 roku, poz. 1609),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019, poz.1470),

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Najważniejsze cele strategii państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały określone w **Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022** (Warszawa 2019). Wyznacza on kilka kluczowych kierunków działań, natomiast na potrzeby poniższego opracowania skupiono się jedynie na tych dotyczących samorządów. Są to: *optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami oraz budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego*.

Optymalizacja (wzmocnienie) systemu ochrony na poziomie lokalnym obejmuje:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym realizowane m. in. przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości wykorzystania go dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach, polegające na stworzeniu w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa centrów kompetencji ds. **uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych**, pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego, **wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji** lub zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji przez wspólne przeprowadzenie procesu identyfikacji dziedzictwa, szacowanie jego wartości i wskazanie właściwych sposobów jego ochrony oraz zagospodarowania w procesach rewitalizacyjnych, a także **wsparcie procesów harmonijnego rozwoju i poprawy krajobrazu kulturowego** poprzez **organizację konkursu „Twój dom – dialog z tradycją”**, który ma na celu znalezienie i popularyzacja nowych wzorców zabudowy jednorodzinnej będących kontynuacją i nawiązaniem do form tradycyjnego budownictwa
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

Wzmocnienie systemu ochrony zabytków na poziomie centralnym:

Jednym z zadań na poziomie centralnym jest powołanie *Centrum Architektury Drewnianej*. Działalność centrum będzie koncentrować się na opracowywaniu

i szerokim udostępnianiu poradników i podręczników dobrych praktyk dla właścicieli i opiekunów zabytków architektury oraz budownictwa drewnianego, organizowaniu szkoleń dla właścicieli oraz kursów rzemiosła tradycyjnego podnoszących kompetencje rzemieślników w zakresie zapewniającym właściwą konserwację zabytków drewnianych, z uwzględnieniem regionalnej specyfiki technik rzemieślniczych oraz konstrukcji architektury drewnianej.

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:
Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Ponadto uchwałą nr 239/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów określiła koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 roku, która pośrednio odnosi się także do spraw ochrony zabytków i krajobrazu. Będzie ona realizowana poprzez:

- podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności
- poprawę spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów
- poprawę dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej
- kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski
- zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa

Jednym z głównych celów „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” jest przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego. Wskazuje się tu także na konieczność prowadzenia gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową, ratyfikowaną przez Polskę w 2004 roku. Za niezbędne uważa się rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury, a także rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych.

Postępujące w szybkim tempie żywiołowe procesy urbanizacyjne mogą doprowadzić do degradacji, zanikania lub zacierania wartościowych cech naturalnego ukształtowania i pokrycia terenu, a także historycznie ukształtowanych cech krajobrazu kulturowego, prowadząc w efekcie do jego destrukcji.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Przy opracowywaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami odnoszono się do podstawowych dokumentów określających wizję rozwoju województwa mazowieckiego i powiatu łosickiego oraz do opracowań strategicznych w zakresie planowania przestrzennego i ochrony zabytków na obszarze regionu i powiatu.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku (Uchwała Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 158/13 z dn. 28 października 2013 r.)

W strategii rozwoju przedstawiono pięć głównych celów związanych z dziedzictwem kulturowym.

- **wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu poprzez:**
 1. Poprawę atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych)
 2. Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych
 3. Ochronę spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej)

4. Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej)

- **upowszechnianie kultury i twórczości** poprzez:
 1. Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów
 2. Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu
 3. Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej
- **kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej** poprzez:
 1. Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury
 2. Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury
- **wspieranie rozwoju sektora kreatywnego** poprzez wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym
- **wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej** poprzez wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego (przyjęty Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.)

W planie zagospodarowania przestrzennego określono się następujące działania:

- 1) realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- 2) zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji;
 - ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych;
 - odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi
 - tworzenie szlaków kulturowych (w tym szlaku kulturowego Cudu nad Wisłą roku 1920, Józefa Wilkonia i szlaku bohaterów Powstania Warszawskiego);
 - budowę i rozbudowę muzeów (w tym Stacji Muzeum, Muzeum w Ossowie 1920 roku);
 - ochronę dziedzictwa kultury ludowej o dużym znaczeniu dla kształtowania tożsamości regionalnej i lokalnej- krajobrazu kulturowego i tradycji ludowych

na obszarach kolonizacji olenderskiej (w tym Urzecza) oraz osadnictwa puszczańskiego.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Mazowieckiego na lata 2022-2025

(Uchwała nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 roku)

Program opieki nad zabytkami zakłada trzy cele strategiczne, oznaczone jako obszary A, B i C. Do celów tych zalicza się między innymi współpraca z lokalnymi samorządami w zakresie tworzenia prawnych form ochrony zabytków (parki kulturowe, plany miejscowe), prowadzenie promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu, tworzenie katalogów wzorców budownictwa regionalnego charakterystycznego dla krajobrazów kulturowych poszczególnych części województwa, promowanie tradycji regionalnych.

Są to:

Obszar strategiczny A: Celem jest kształtowanie wiedzy, świadomości i postaw skutkujących opieką nad zabytkami i troską o dziedzictwo.

Cel A.1 – wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków (w formie Mazowieckiego Forum Dziedzictwa – platforma regularnego doszkalania specjalistów opieki nad dziedzictwem na poziomie gmin oraz zintensyfikowanie ochrony kulturowego dziedzictwa niematerialnego, konkurs Renowacja Roku Zabytków Mazowsza”)

Cel A.2 – kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem (w formie corocznego konkursu fotograficznego „Odkrywamy nasze dziedzictwo”, tożsamość lokalna – **dostrzeganie i docenianie dziedzictwa lokalnego**, którego założeniem jest tworzenie programów edukacyjnych lub publikacji adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębianiu wiedzy o dziedzictwie regionu.

Obszar strategiczny B:

Cel B.1 – zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich (wspieranie właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach

Cel B.2 – dbałość o zabytki własne województwa (finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego)

Obszar strategiczny C:

- Cel C.1 – ograniczenie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa poprzez dokumentację zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego, **inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa**, przeprowadzenie konkursu „Dom w krajobrazie” czyli **stworzenie katalogu projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym**, nasza żywa tradycja (ochrona i upowszechnienie dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji
- Cel C.2 – wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków poprzez skuteczną promocją mniej znanych elementów dziedzictwa, organizacja wydarzeń takich jak spacer po wybranych zabytkach dotowanych przez samorząd województwa, szczególnie do lokalnych społeczności

Strategia Terytorialna partnerstwa „Razem dla Rozwoju”

Wyżej wymieniona strategia posiada cztery cele strategiczne, z których najistotniejsze są dwa:

Cel strategiczny 1: Po pierwsze gospodarka

Projekt uzupełniający 1.3 – Promocja marki turystycznej „Podlasie nadbużańskie” oraz tworzenie i rozwój produktów turystycznych OP (ochrona i wykorzystywanie obiektów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki: ochrona zabytków, Muzeum Bugu, wioski tematyczne, opracowania wirtualnych szlaków turystycznych, tworzenie miejsc przyjaznych turystom i mieszkańcom, rozwój systemu ścieżek rowerowych – Nadbużańskiego Szlaku Rowerowego itp.)

Projekt uzupełniający 1.4 – Promocja lokalnych produktów spożywczych

Cel strategiczny 2: Świadoma, aktywna, kompetentna i zdrowa społeczność

Projekt uzupełniający 2.2: Mała ojczyzna (rozwijanie poczucia tożsamości młodych ludzi z regionem poprzez rozwój harcerstwa, historycznych grup rekonstrukcyjnych, lekcje/warsztaty na temat podlaskiego dziedzictwa kulturowego w muzeum rolnictwa skansenie w Ciechanowcu)

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Strategia Rozwoju Gminy Stara Kornica na lata 2016-2025 (uchwała nr XXI/84/2015 z dnia 28 grudnia 2015 roku)

W wyżej wymienionym dokumencie zawarto istotne z punktu widzenia ochrony dziedzictwa cele strategiczne oraz cele szczegółowe.

Najważniejsze elementy strategii:

Cel strategiczny I – silna pozycja gospodarcza gminy, bazująca na wiedzy

i przedsiębiorczości mieszkańców, wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwiniętej ofercie spędzania czasu wolnego:

- I.4.1 – tworzenie warunków dla rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej i około turystycznej na terenie gminy
- I.4.2 – tworzenie i efektywne wykorzystanie lokalnych produktów
- I.4.3 – tworzenie sieci szlaków rekreacyjnych i poznawczych
- I.4.4 – współpraca z sąsiednimi jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie oferty wolnego czasu, w tym tworzenie wspólnego kalendarza imprez
- I.4.5 – zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy i włączenie go w ofertę czasu wolnego
- I.4.6 – porządkowanie i zagospodarowanie terenów zielonych
- I.4.7 – promocja turystyczna w oparciu o walory przyrodniczo-kulturowe gminy
- I.4.8 – wsparcie dla rozwoju gospodarstw agroturystycznych na terenie gminy
- I.4.9 – utworzenie Gminnego Centrum Kultury

Cel strategiczny III – wysokiej jakości system usług publicznych dostosowanych do potrzeb społecznych

- III.2.4 – tworzenie warunków rozwoju dla organizacji, podmiotów i osób prowadzących działalność w zakresie kultury
- III.2.5 – utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej w szczególności poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej
- III.2.6 – inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości z zakresie dziedzictwa kulturowego, a także

podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego, otoczenia i ładu przestrzennego

Cel strategiczny IV – partnerskie zarządzanie sprawami publicznymi

IV.3.2– wzmacnianie patriotyzmu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej

IV.3.4– działania z zakresu integracji międzypokoleniowej

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kornica (Uchwała XXII/149/02 z dnia 28.02.2002 roku)

Na obszarze gminy Stara Kornica, studium proponuje wyznaczyć następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa "A" - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, która obejmuje:

- zespół kościoła parafialnego w Starej Kornicy,
- cmentarz prawosławny w Starej Kornicy,
- zespół dworsko-parkowy w Czeberakach,
- park dworski w Kobylanach,
- zespół pałacowo-parkowy w Wólce Nosowskiej.

Strefa "A" obejmuje obszar, na którym elementy historycznego układu przestrzennego miejscowości lub jego części, tzn. rozplanowanie, zabudowa oraz związany z nim integralnie teren i krajobraz zachowały się w tak wysokim stopniu, że znajdujący się na nim zespół, wyróżnia się w całości układu przestrzennego współczesnej miejscowości swoimi cechami przestrzennymi, a w szczególności tym, że dominują w nim elementy historycznej kompozycji przestrzennej, obrazujące czytelnie historyczne pochodzenie zespołu oraz reprezentacyjne lub typowe dla pewnego okresu w rozwoju architektury i urbanistyki pod względem rozplanowania, zabudowy oraz układu terenu i krajobrazu. Wytyczne konserwatorskie dla strefy "A" zostały określone w formie zakazów, wymagań i postulatów:

- zakazuje się wznoszenia jakichkolwiek obiektów kubaturowych w tej strefie,
- wymaga się zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. utrzymanie istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych, układu stawów i cieków wodnych,
- wymaga się zachowania istniejących podziałów parcelacyjnych,
- zakazuje się wytyczania nowych ciągów komunikacyjnych,

- wszelkie działania inwestycyjne i projektowe w tej strefie muszą być konsultowane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapie koncepcji i zatwierdzane na etapie realizacji.

Strefa "B" - ochrony zachowanych elementów zabytkowych, obejmująca:

- fragment rozplanowania miejscowości Stara Kornica i Nowa Kornica,
- cmentarz parafialny w Starej Komicy,
- teren wokół kościoła parafialnego w Starych Szpakach,
- pozostałości cmentarza prawosławnego w Starych Szpakach.
- cmentarz epidemiczny w Wólce Nosowskiej,
- teren wokół pomnika w Kiełbaskach,
- mogiłę powstańców w Kobylanach.

Strefa "B" obejmuje najczęściej te tereny historycznego układu przestrzennego, które znajdowały się poza danym ośrodkiem założenia, np. aleje i szpalery roślinności wysokiej, czy też tereny dawnych przedmieść lub obrzeży miasta, obszary początkowo rolnicze, następnie poddawane parcelacji, których zabudowa nie reprezentując wysokiej wartości zabytkowej i plastycznej oraz nie figurując w większości w rejestrach konserwatorskich, stanowi wartość kulturową w skali lokalnej. Strefą "B" obejmuje się też niezbędną podbudowę przestrzenną dla zabytkowego obiektu dominującego, a także tereny historycznego układu przestrzennego gdzie zostały zatarte elementy dawnego założenia, rozebrane lub przebudowane historyczne budowle kubaturowe, zlikwidowane ciekі wodne czy zespoły starodrzewu. Strefa ta służy głównie ochronie wartości przestrzennych i krajobrazowych. Nie stawia się wobec niej wymagań tak jak dla strefy "A" nie mniej jednak powinna podlegać postulowanym rygorom:

- wymaga się zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. utrzymania istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych,
- dopuszcza się realizację nowej zabudowy w zależności od jej funkcji, z wymogiem dostosowania jej do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły zabudowy, przy jednoczesnym założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,

- rozbiórka istniejących obiektów zabytkowych wymaga opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- wymaga się zachowania istniejących podziałów parcelacyjnych,
- zakazuje się wytyczania nowych ciągów komunikacyjnych,
- wszelkie działania inwestycyjne i prace projektowe w tej strefie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w ramach obowiązujących unormowań prawnych.

Strefa "K" - ochrony krajobrazu, która obejmuje:

- teren przy cmentarzu parafialnym w Starej Kornicy,
- teren przy cmentarzu prawosławnym w Starej Kornicy,
- teren przy zespole dworsko-parkowym w Czeberakach,
- teren przy parku dworskim w Kobylanach,
- teren przy zespole pałacowo-parkowym w Wólce Nosowskiej.

Strefa "K" obejmuje tereny krajobrazu integralnie związane z zespołem zabytkowym, znajdujące się w jego otoczeniu. Granice strefy "K" wyznacza się obejmując nimi obszary jednorodne pod względem rodzaju pokrycia terenu lub rodzaju związków widokowych w zespole zabytkowym. Strefa "K" została wprowadzona jako uzupełnienie stref ochrony konserwatorskiej "A" i "B" w charakterze otuliny. W strefie tej postuluje się:

- zachowanie istniejącego drzewostanu o charakterze zabytkowym,
- utrzymanie istniejącego użytkowania,
- nie wprowadzanie zwartych nasadzeń wysoką roślinnością
- nie lokalizowanie obiektów kubaturowych,
- wszelkie działania inwestycyjne i prace projektowe w tej strefie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w ramach obowiązujących unormowań prawnych.

Wszystkie znane stanowiska archeologiczne na terenie gminy Stara Kornica podlegają ochronie konserwatorskiej. Dla stanowisk archeologicznych posiadających znaczne wartości kulturowe i znaną lokalizację, wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej. Stanowiska wpisane do rejestru zabytków oraz tereny o rozpoznanej

zawartości reliktyw archeologicznych, podlegają ochronie konserwatorskiej poprzez objęcie ich strefą ochrony reliktyw archeologicznych – **strefa „W”**.

Na obszarze strefy „W”, wprowadza się zakaz wszelkiej działalności budowlanej, nie związanej bezpośrednio z rewitalizacją tych terenów. Dopuszczalne są działania ograniczone, polegające na zabezpieczeniu i konserwacji zachowanych fragmentów zabytkowych, ich ekspozycji w terenie, względnie zaznaczeniu ich śladów. Działalność ta może być uruchomiona dopiero po przeprowadzeniu szczegółowych badań archeologicznych. Obszar objęty strefą „W” może być pozostawiony jako teren otwarty pełniący funkcje muzealne. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne oraz prace projektowe muszą być konsultowane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Drugą strefą jaką należy wyznaczyć na terenie gminy Stara Kornica, jest strefa obserwacji archeologicznych – **„OW”**. Obejmuje ona obszary płaskich stanowisk archeologicznych, które nie zostały umieszczone w rejestrze zabytków. Na obszarze strefy „OW”, wszelka działalność inwestycyjna, a w szczególności ta, która łączy się z naruszeniem ziemi na głębokość 30 cm, musi być dokonywana po uprzednim uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, pod nadzorem archeologiczno-konserwatorskim.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica w zakresie terenów zurbanizowanych (uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013 r.)

W rozdziale 4 dokumentu określono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W paragrafie 11.1 – 11.5 ujęto następujące zabytki podlegające ochronie z uwagi na wpis do rejestru zabytków województwa mazowieckiego oraz znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków:

1. zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego:
 - 1) Zespół dworski w Czeberakach:
 - a) dwór, mur., przed 1913 r. nr rej. zab. A-137 z 1983 r.,
 - b) park dworski, przeł. XIX/XX w. nr rej. zab. A-137 z 1983 r.;
 - 2) Park dworski w Kobylanach, k. XIX w., nr rej. zab. A-128 z 1983 r.;
 - 3) Zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Starej Kornicy:
 - a) kościół, mur., 1908 r. nr rej. zab. A-272 z 1997 r.,

- b) dzwonnica i ogrodzenie, mur., 1908 r. nr rej. zab. A-272 z 1997 r.,
 - c) kostnica, mur., 1908 r. nr rej. zab. A-272 z 1997 r.,
 - d) plebania, mur., 1925 r. nr rej. zab. A-272 z 1997 r.,
 - e) wikariat-organistówka, mur., l. 20-XX w. nr rej. zab. A-272 z 1997 r.;
 - 4) Cmentarz prawosławny w Starej Kornicy, k. XIX w., nr rej. zab. A-295 z 1998 r.;
 - 5) Zespół pałacowy w Wólce Nosowskiej Kolonii:
 - a) pałac, mur., ok. 1840 r., przebud. XIX i XX w., nr rej. zab. A-116/1050 z 1974 r.,
 - b) brama, mur. 2 poł. XIX w., nr rej. zab. A-116/1050 z 1974 r.,
 - c) park pałacowy, 2 poł. XIX w., nr rej. zab. A-116/1050 z 1974 r.;
 - 6) Osada wczesnośredniowieczna w miejscowości Walim, nr rej. zab. A-103 z 1970 r.
2. W bezpośrednim sąsiedztwie obszarów objętych planem znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego; znajdujące się w otoczeniu tych zabytków obszary objęte planem, plan obejmuje szczególną ochroną prawną, przewidzianą we właściwej ustawie:
- 1) Kapliczka murowana z piaskowcową figurą MB Niepokalanie Poczętej w Kobylanach, przełom XVIII/XIX w., nr rej. zab. B-345 z 1971 r.
3. Na obszarach objętych planem znajdują się obiekty figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków, które plan obejmuje ochroną prawną, przewidzianą we właściwej ustawie:
- 1) w miejscowości Kobylany:
 - a) dawna szkoła nr 103, drewn., l. 20-XX w.,
 - b) dom nr 99, drewn., pocz. XX w.,
 - c) dom nr 104, drewn., pocz. XX w.,
 - d) dom nr 108, drewn., l. 20-XX w.;
 - 2) w miejscowości Nowa Kornica:
 - a) dom nr 21, drewn., pocz. XX w.,
 - b) dom nr 43, drewn., pocz. XX w.,
 - c) dom nr 52, drewn., pocz. XX w.,
 - d) dom nr 58, drewn., l. 30-XX w.,
 - e) dom nr 76, drewn., l. 20-XX w.,
 - f) dom nr 95, drewn., l. 20-XX w.;

- 3) w miejscowości Nowe Szpaki:
 - a) dom nr 34, drewn., l. 30-XX w.,
 - b) dom nr 88, drewn., pocz. XX w.;
- 4) w miejscowości Popławy:
 - a) dom nr 14, drewn., pocz. XX w.;
- 5) w miejscowości Stara Kornica:
 - a) cmentarz parafialny, k. XIX w.,
 - b) dom nr 16, drewn., l. 30-XX w.,
 - c) dom nr 24, drewn., pocz. XX w.,
 - d) dom nr 57, drewn., l. 20-XX w.,
 - e) dom nr 92, drewn., pocz. XX w.,
 - f) dom nr 123, drewn., l. 20-XX w.,
 - g) dom nr 145, mur., 1911 r.,
 - h) dom nr 161, drewn., l. 20-XX w.,
 - i) dom nr 165, drewn., l. 30-XX w.,
 - j) dom nr 166, drewn., l. 20-XX w.,
 - k) dom nr 179, drewn., l. 20-XX w.,
 - l) młyn, mur., l. 20-XX w. (bez wyposażenia);
- 6) w miejscowości Stare Szpaki:
 - a) kościół par. pw. MB Częstochowskiej, drewn., pocz. XX w.,
 - b) dom nr 16, drewn., pocz. XX w.,
 - c) dom nr 18, drewn., l. 20-XX w.,
 - d) dom nr 43, drewn., k. XIX w.,
 - e) dom nr 46, mur., pocz. XX w.,
 - f) dom nr 75, drewn., pocz. XX w.,
 - g) dom nr 79, drewn., pocz. XX w.,
 - h) dom nr 87, drewn., pocz., XX w.;
- 7) w miejscowości Walim:
 - a) dom nr 5, drewn., l. 20-XX w.;
- 8) w miejscowości Wólka Nosowska:
 - a) kapliczka, mur., pocz. XX w.;
- 9) w miejscowości Wygnanki:

- a) dom nr 4, drewn., l. 30-XX w
4. Na obszarach objętych planem znajdują się stanowiska archeologiczne figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków, które plan obejmuje ochroną prawną, przewidzianą we właściwej ustawie (wykaz podaje: liczbę porządkową, nazwę miejscowości, numer stanowiska na obszarze AZP, funkcję obiektu, przynależność kulturowo-chronologiczną stanowiska):
- 1) Czeberaki; 3/57-84; cmentarzysko; starożytność-wczesne średniowiecze;
 - 2) Czeberaki; 6/57-84:
 - a) osada?; wczesne średniowiecze; XI-XII w.,
 - b) osada; późne średniowiecze-okres nowożytny;
 - 3) Czeberaki - Kolonia; 7/57-84; osada; wczesne średniowiecze; IX-X w.;
 - 4) Czeberaki - Kolonia; 18/57-84:
 - a) ślad osadnictwa; wczesne średniowiecze,
 - b) dwór; okres nowożytny;
 - 5) Wólka Nosowska; 7/57-85; ślad osadnictwa; późne średniowiecze;
 - 6) Zalesie; 12/57-85; ślad osadnictwa; epoka kamienia - epoka żelaza;
 - 7) Stara Kornica; 33/57-85; ślad osadnictwa (kopalnia krzemienia; epoka kamienia? kredowego /średnicy ok. 25 cm, ze śladami wstępnej obróbki?)
 - 8) Kolonia Wólka Nosowska; 41/57-85:
 - a) ślad osadnictwa; epoka żelaza?,
 - b) ślad osadnictwa; wczesne średniowiecze;
 - 9) Kolonia Wólka Nosowska; 42/57-85; ślad osadnictwa; wczesne średniowiecze;
 - 10) Walim; 47/54-85; cmentarzysko; okres nowożytny?;
 - 11) Wólka Nosowska; 59/57-85:
 - a) ślad osadnictwa; wczesne średniowiecze; XII-XIII w.,
 - b) ślad osadnictwa; późne średniowiecze - okres nowożytny;
 - 12) Wygnanki; 4/58-84; cmentarzysko?; kultura nieokreślona; okres nowożytny;
 - 13) Kiełbaski; 7/58-84; ślad osadnictwa; wczesne średniowiecze;
 - 14) Wygnanki; 8/58-84; ślad osadnictwa; epoka kamienia - epoka żelaza;
 - 15) Rudka; 10/58-84; "kościół"?; kultura nieokreślona; okres nowożytny.
5. Na obszarach objętych planem występują dobra kultury współczesnej, które plan obejmuje ochroną planistyczną:

1) pomnik w Kiełbaskach.

W paragrafie 12 określono szczegółowe zasady postępowania:

1. Na obszarach objętych planem obowiązuje ścisła ochrona konserwatorska wszystkich obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wykazanych w planie i oznaczonych na rysunku planu.
2. Wszelkie prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków regulują przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
3. Obejmuje się ochroną konserwatorską i wskazuje obiekty o wartościach kulturowych, znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.
4. **Prace remontowo-modernizacyjne oraz rozbiórkowe obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków wymagają właściwego postępowania uregulowanego w przepisach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.**
5. Wszelkie prace dotyczące wyżej wymienionego pomnika w Kiełbaskach wymagają właściwego postępowania uregulowanego w przepisach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
6. Plan wyznacza strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej oznaczone wyróżnikiem literowym "A" – **pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej, określone na rysunku planu, obejmujące obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, zlokalizowane w miejscowościach Stara Kornica, Czeberaki, Kobylany i Wólka Nosowska Kolonia.**
7. Wszelkie działania inwestycyjne w strefach "A" regulują przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
8. Plan wyznacza strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej oznaczone wyróżnikiem literowym "B" – ochrony zachowanych elementów zabytkowych, określone na rysunku planu, obejmujące tereny położone po obu stronach dróg przecinających z południa na północ Starą Kornicę i Nową Kornicę, teren przy kościele parafialnym w Starych Szpakach, cmentarz parafialny w Starej Kornicy i teren lokalizacji pomnika w Kiełbaskach, w których obowiązują następujące warunki zabudowy i zagospodarowania:
 - 1) **zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania poprzez utrzymanie istniejącej sieci dróg, alei, szpalerów roślinności wysokiej, osi widokowych i kompozycyjnych);**

- 2) **zakazuje się wytyczania nowych ciągów komunikacyjnych;**
 - 3) **wymaga się zachowania istniejących podziałów parcelacyjnych;**
 - 4) zaleca się kablowy rodzaj sieci elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych;
 - 5) wszelkie działania inwestycyjne wymagają właściwego postępowania uregulowanego w przepisach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
9. Plan wyznacza strefy ochrony ekspozycji i krajobrazu oznaczone wyróżnikiem literowym "K", określone na rysunku planu, obejmujące otoczenie obiektów i obszarów ujętych strefami "A" i "B", zlokalizowane w miejscowościach Stara Kornica, Nowa Kornica, Czeberaki, Kobylany, Wólka Nosowska i Wólka Nosowska Kolonia, w których obowiązują następujące warunki zabudowy i zagospodarowania:
- 1) **zakaz wprowadzania zwartych nasadzeń wysoką roślinnością;**
 - 2) **zachowanie wartościowego drzewostanu;**
 - 3) **zachowanie dotychczasowego sposobu użytkowania;**
 - 4) wszelkie działania inwestycyjne wymagają właściwego postępowania uregulowanego w przepisach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
10. Plan wyznacza strefę ścisłej ochrony zabytków archeologicznych oznaczoną wyróżnikiem literowym "W" – zachowanych reliktyw archeologicznych, określoną na rysunku planu, obejmującą osadę wczesnośredniowieczną w obrębie miejscowości Walim, wpisaną do rejestru zabytków (nr rej. zab. A-103 z 1970 r.), w której obowiązują następujące warunki zabudowy i zagospodarowania:
- 1) zakaz wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej bezpośrednio z rewaloryzacją tego terenu;
 - 2) wszelkie działania inwestycyjne w strefie "W" regulują przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
11. Plan wyznacza strefy obserwacji archeologicznej oznaczone wyróżnikiem literowym "OW", określone na rysunku planu, obejmujące obszary płaskich stanowisk archeologicznych, które nie zostały wpisane do rejestru zabytków, zlokalizowane w miejscowościach Stara Kornica, Czeberaki, Rudka, Kiełbaski, Wygnanki, Walim, Wólka Nosowska, Wólka Nosowska Kolonia i Zalesie, w których obowiązują następujące warunki zabudowy i zagospodarowania:

- 1) planowane inwestycje związane z pracami ziemnymi wykonywanymi na głębokości ponad 0,3 m, wymagają właściwego postępowania uregulowanego w przepisach o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- 2) **dopuszcza się zmianę użytkowania terenu pod warunkiem wykonania wyprzedzających inwestycję archeologicznych badań wykopaliskowych bądź nadzorów archeologicznych w trakcie prac ziemnych;**
- 3) **zakres wyżej wymienionych badań i nadzorów archeologicznych ustalany jest zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.**

W wyżej opisanym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego nie zawarto wszystkich zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz nie ujęto wszystkich zabytków znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (zarówno zabytki nieruchome jak i stanowiska archeologiczne). Większość zabytków nieruchomych postuluje się do wpisu do opracowywanej Gminnej Ewidencji Zabytków, część jednak nie istnieje lub jest w bardzo złym stanie technicznym.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy

Gmina Stara Kornica położona jest we wschodniej części województwa mazowieckiego, w powiecie łosickim, na pograniczu Mazowsza i Podlasia. Do gminy należą następujące miejscowości: Czeberaki, Dubicze, Zalesie, Kazimierzów, Kiełbaski, Kobylany, Koszelówka, Kornica Kolonia, Nowa Kornica, Stara Kornica, Popławy, Rudka, Nowe Szpaki, Stare Szpaki, Szpaki Kolonia, Wygnanki, Wyrzyki, Walim, Walimek, Wólka Nosowska. Przez gminę Stara Kornica przechodzi droga wojewódzka 698.

Geograficznie należy ona do Wysoczyzny Siedleckiej, wchodzącej w skład Nizin Południowopodlaskich. Graniczy od południowego-wschodu z Równiną Łukowską, od zachodu z Obniżeniem Węgrowskim, od północy z Podlaskim Przełomem Bugu i od północnego-zachodu z Równiną Wołomińską. Wysoczyzna leży w strefie moren czołowych zlodowacenia warciańskiego. Na obszarze występują (głównie akumulacyjne) moreny czołowe. W rejonie Kornicy-Kolonii leży obszar rozległych niecek wytopiskowych. W Kobylanach znajduje się rozległe plateau kemowe sięgające względem równiny sandrowej wysokości: względną do 8 m i bezwzględną 178,1 m

n.p.m. Dolina rzeki Klukówki zajmująca ok 85% powierzchni gminy, należąca do pozostałości szlaku sandrowego wyrzeźbiona została, miejscami nawet do 1 kilometra szerokości, przez wody roztopowe w osadach sandrowych żwiru i piasku. Skutkiem działalności wód roztopowych było także powstanie równiny erozyjnej tychże na południe od wsi Kobylany, o powierzchni 3 km² na wysokości 165 m n.p.m., otoczonej sandrem. Ponadto w okolicach Kobylan znaleźć można wydmy piaszczyste przewiane, nieregularnie lub o kształcie parabolicznym, sięgające do 3 m wysokości względnej i 750 m długości. Dno doliny Klukówki stanowi poziom terasy zalewowej co jest charakterystyczne dla tego regionu geomorfologicznego, co więcej pokryte jest bardzo rozległą równiną torfową, zbudowaną z torfów niskich. Wieś Kornicę otaczają pasy wychodni skał kredowych, które na większości obszaru regionu poddawane były intensywnym procesom denudacyjnym. Przez teren gminy biegną dwa ciekі wodne, to jest rzeki: Klukówka (której zlewisko obejmuje większość terytorium gminy) oraz Kałuża, ze swoimi dopływami. Klimat na obszarze gminy wyróżnia się na tle ogólnopolskim intensywniejszymi wpływami kontynentalnymi, co czyni go względnie chłodniejszym w zimie, a cieplejszym w okresie letnim. Okres zalegania pokrywy śniegowej trwa tu ok. 55 dni, podobnie jak okres ujemnych temperatur. Zima trwa około 110 dni, a okres wegetacyjny roślinności jest krótszy od krajowego o ok. 15 dni. Udział gruntów leśnych w ogólnej powierzchni gminy wynosi niecałe 12%. Wśród lasów prywatnych najobszerniejsze są tereny porastane przez skupiska boru mieszanego świeżego, niemal równie rozległe są siedliska borów świeżych, znacznie rzadziej reprezentowane na terenie gminy są natomiast bory mieszane wilgotne. Bory wilgotne natomiast posiadają marginalny udział w ogólnej strukturze leśnej. Lasy mieszane świeże oraz lasy świeże obejmują największą powierzchnię spośród wszystkich siedlisk leśnych, natomiast lasy wilgotne i olsy w obrębie gminy zajmują nieznaczne arealy. Lasy publiczne obejmują głównie skupiska borów mieszanych świeżych oraz lasów mieszanych świeżych, rzadko natomiast lasów i borów wilgotnych. Na indywidualne wyróżnienie jako obiekt o szczególnej cennie bio – ekologicznej zasługuje starodrzew podworski, dawny ziemiański park przy zabudowaniach dworsko – pałacowych w Kobylanach. Na jego terenie znajduje się dziś gminna szkoła i stanowi on przykład unikatowego ekosystemu roślinnego. W obrębie parku rosną aktualnie 4 drzewa objęte ochroną. Cztery inne obiekty na obszarze gminy posiadają status pomnika przyrody –

są to: aleja grabowa w Wólce Nosowskiej, jesion wyniosły w Czeberakach, dąb szypułkowy w okolicach Wołowika (część wsi Kobylany) oraz topola czarna w Rudce. Faunę reprezentują: łoś (*Alces*), jeleni (*Cervus*), sarna (*Capreolus*), dzik (*Sus scrofa*), jenot (*Nyctereutes*), borsuk (*Meles*), kuna (*Martes*), norka (*Mustela lutreola*), tchórz (*Mustela putorius*), piżmak (*Ondatra*), zając (*Lepus*), jarząbek (*Tetrastes bonasia*), bażant (*Phasianus colchicus*), kuropatwa (*Perdix perdix*) i inne; florę zaś: sosna (*Pinus sylvestris*), brzoza (*Betula L.*), dąb (*Quercus L.*), olsza (*Alnus Mill.*), modrzew (*Larix Mill.*), świerk (*Picea A. Dietr.*), jesion (*Fraxinus L.*), buk (*Fagus L.*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus L.*), topola osika (*Populus tremula*), grab (*Carpinus L.*), wiąz (*Ulmus L.*), wierzba (*Salix L.*), wierzba iwa (*Salix caprea L.*), lipa (*Tilia*), robinia akacjowa (*Robinia pseudoacacia L.*) oraz wiele niezwykle rzadkich gatunków takich jak: tajemna jednostronna (*Goodyera rapens (L.) R. Br.*), parzydło leśne (*Aruncus dioicus*) wielosił błękitny (*Polemonium caeruleum L.*).

Większość obszaru gminy Stara Kornica pokryta jest przez wylugowane gleby brunatne, zaś okolice wsi Wyrzyki, Kazimierzów i Wólka Nosowska są stanowiskami występowania gleb pseudobielicowych. We wsiach Kobylany i Kiełbaski występują czarnoziemy, podobnie jak na niektórych stanowiskach w dolinie Klukówki wraz z glebami torfowymi i murszowo – mineralnymi.

Na terenie gminy Stara Kornica osadnictwo istnieje już od czasów mezolitu i neolitu. We wczesnym średniowieczu, powstało grodzisko i osada przygodowa w Walimie, datowane na XII wiek. Znajduje się tutaj również wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe datowane na XI stulecie. Teren gminy to miejsce, na którym na przestrzeni wieków ścierały się wpływy polskie, rusińskie i litewskie.

W średniowieczu o te ziemie rywalizowały ze sobą wczesnofeudalne państwa polskie i ruskie. Istotą sporu była potrzeba kontroli nad ważnym szlakiem handlowym – rzeką Bug i powstałym tutaj dużym i ważnym ośrodkiem handlowym Drohiczyń. Tutaj książę wołyński Daniel Romanowicz w roku 1253 koronował się na króla Rusi.

W drugiej połowie XIII w. Podlasie zainteresowali się władcy tworzącego się państwa litewskiego. Czynny udział w dyplomatycznych i orężnych zmaganiach brali też książęta mazowieccy. W 1520 r. utworzono województwo podlaskie, które obejmowało ziemie: drohiczą, bielską i brzeską. Po reformie administracyjnej Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1566 r. obszar województwa podlaskiego uległ zmniejszeniu, gdyż

ziemia brzeska weszła w skład nowo utworzonego województwa brzesko-litewskiego. Na mocy uchwały Sejmu w Lublinie z 5 marca 1569 r. województwo podlaskie zostało na zawsze już wcielone do Korony. Dzieliło się ono na ziemie drohicką, mielnicką i bielską. Wzdłuż Bugu, a następnie w górę Toczny rozprzestrzeniało się w średniowieczu osadnictwo ruskie z ziemi brzeskiej. Fala osadnictwa mazowieckiego postępowała natomiast w górę rzeki Liwiec. Właśnie w okolicy Łosic nastąpiło w XV w. zetknięcie się tych elementów etnicznych. Swoiste piętno w kulturze duchowej i materialnej tych ziem odcisnęła unia Brzeska z 1596 roku. Większość prawosławnych mieszkańców przyjęła unię, i trwała w niej przez następne stulecia.

Pierwsza wzmianka o Kornicy pochodzi z roku 1529. W roku 1545 pojawia się pierwsza wzmianka o cerkwi prawosławnej pw. Św. Jerzego. Dokument z 1578 r. wymienia nazwy wsi należących do parafii Kornica: Rudka, Szpaki, Koszelówka, Walim. W czasie powstania listopadowego w walkach wziął udział szlachcic Ignacy Wężyk, właściciel majątku w Wólce Nosowskiej i Toporowie. Do powstania styczniowego w większym stopniu włączyła się tu ludność chłopska. Na Podlasiu walki trwały najdłużej.

W Kornicy stała drewniana cerkiew, której w czasie carskich prześladowań unitów w 1874 r., bronili mieszkańcy. Kornica jest jednym z punktów na szlaku podlaskich unitów. Neple, Pratulin, Janów Podlaski, Leśna Podlaska, Huszlew, Hołubla, Stara Kornica to tylko nieliczne z wielu miejsc, gdzie unicy byli prześladowani, szykanowani i ginęli męczeńską śmiercią.

Aktualnie na obszarze gminy realizowane jest wytyczanie Szlaku Rowerowego Ziemi Łosickiej. Będzie on przebiegał przez Kobylany, Wygnanki, Kiełbaski, Starą Kornicę i Walim.

Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa

Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, poprzez podejmowanie działań odnoszących się zarówno do ochrony

dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje formy zagospodarowania. Na obszarze gminy Stara Kornica krajobraz kulturowy tworzą historyczne układy ruralistyczne, zabytki budownictwa, zespoły sakralne, cmentarze i miejsca pamięci, kapliczki i krzyże oraz widoczne na powierzchni nieruchome zabytki archeologiczne.

Typowa zabudowa wsi w gminie Stara Kornica to ciąg zagród zgrupowanych wzdłuż głównej drogi (czyli tak zwana ulicówka). Domy stoją zazwyczaj (ale nie zawsze) frontem do niej. Wśród zabudowy nadal obecne są charakterystyczne drewniane domy, stodoły drewniane i kamienne, charakterystyczne spichlerze z wyjątkowymi elementami snycerskimi. Kilkanaście z nich wpisanych jest do Gminnej Ewidencji Zabytków. Charakterystyczne jest, że często dom znajdował się po jednej stronie ulicy, natomiast zabudowania gospodarcze po przeciwnej. W wielu miejscach układ ten zachował się, ale zanika w bardzo szybkim tempie.

Zagroda w Starej Kornicy

Do wyjątkowo dobrze zachowanego układu ruralistycznego należą Stare Szpaki wraz z drewnianą zabudową, kapliczkami, krzyżami i starymi drzewami.

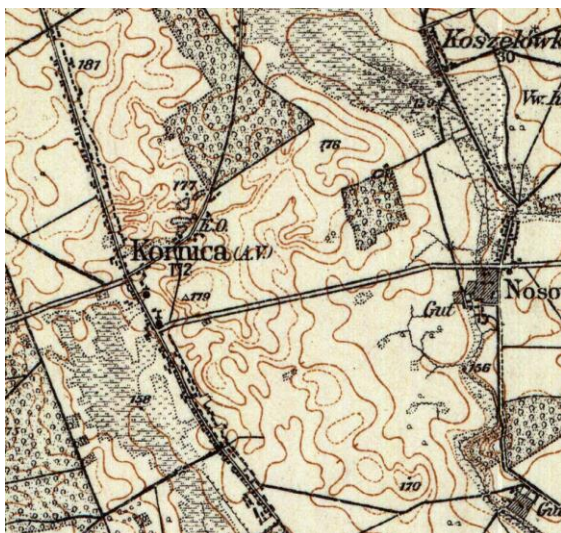

Stare Szpaki (fragment zabudowy wsi)

W krajobrazie kulturowym zaznacza swą obecność również kościół (dawniej cerkiew), która znajdowała się zazwyczaj pośrodku wsi. Tak było w Starej Kornicy, gdzie na terenie obecnego placu z przystankiem autobusowym znajdowała się drewniana cerkiew unicka, później prawosławna i cmentarz. Jej bryła jest nieznana, ale być może była podobna do dzisiejszego kościoła w Szpakach Starych. Po ukazie carskim w 1905 roku rozpoczęto budowę kościoła katolickiego, a od 1908 roku można było zaobserwować odpływ wiernych z cerkwi do kościoła rzymsko-katolickiego. Kościół został usytuowany również w centrum wsi, kilkaset metrów na południowy-wschód od cerkwi.

Stara Kornica (fragment zabudowy)

Mapa Kornicy (KdwR_M33_Biała_1919) z widoczną lokalizacją cerkwi i kościoła

Cechą charakterystyczną dla wiejskiego krajobrazu gminy jest również duża liczba kapliczek i krzyży. Można je podzielić na trzy kategorie: drewniane lub metalowe krzyże, kapliczki słupowe, prostopadłościennne oraz kapliczki w formie kamiennych krzyży umieszczonych na kamiennej płycie.

Kapliczki w Starej Kornicy i Wygnankach

Podlasie zamieszkiwane było także przez szlachtę zagrodową (wsie Wyrzyki i Popławy, w których zamieszkiwali Wyrzykowscy, Radzikowscy, Kryńscy, Kuszewscy, Popławscy). Na terenie gminy Stara Kornica można spotkać większe domy/chaty nawiązujące swoim wyglądem do budownictwa dworskiego. Przykładem może być dom w Popławach.

Dom w Popławach

Dziedzictwo niematerialne

Opisem tych terenów pod względem etnograficznym zajął się już w XIX wieku znany etnograf Oskar Kolberg. Według niego dawna nazwa Podlasia to „Podlasze” – czyli miejsce „pod Lachami”, na granicy z Lachami. Lud podlaski składał się z Rusinów (lud wiejski) i Mazurów (szlachta i szlachta zagrodowa, mieszkańcy miasteczek). Różnili się oni między sobą gwarą, ubiorem, obyczajami i wyznaniem. Męski strój podlaski różnił się w zależności od regionu. W powiecie łosickim mężczyźni nosili siwe kapoty (sukmany), okrągły kapelusz, czarny lub czapki z siwym baranem, przy którym znajdowało się wiele różnokolorowych wstążek. W stroju nadbużańskim, kobiecym, noszono wełniane spódnice, wykonane w pasy pionowe, najczęściej koloru czerwonego lub czarnego, do tego zapaski szyte z jednego płata białego lnu, które zdobione były zazwyczaj *pereborami* w dolnej części. Noszono również pasiaste fartuchy. Kobiety nosiły również kaftany ze świeącymi guzikami, ozdobione białą i żółtą nicią, cekinami i ząbkowanymi tasiemkami. Okrycie wierzchnie stanowiły zwykle sukienne kaftany (*kabaty*), wykończone tzw. *taszkami*, czyli półokrągłymi klapkami rozmieszczonymi wzdłuż talii.

Fotografia z archiwum MAiE w Łodzi, strona internetowa www.strojeludowe.net

Pod względem językowym gwary Podlasia stanowią część dialektu mazowieckiego, kształtującego się również pod wpływem języków wschodniosłowiańskich (białoruski i ukraiński) oraz gwar północnokresowych.

Tradycja kulinarna na Podlasiu jest mieszkanką tradycji wschodnich, kresowych, litewskich, tatarskich i polskich. Podstawowymi produktami żywnościowymi było zboże (mąka, kasze), mleko i jego przetwory oraz ziemniaki w formie różnego rodzaju klusków, leniwych pierogów, zawijańców, kartaczy, kiszek ziemniaczanych itp. W 2014 roku wpisano na listę produktów tradycyjnych w kategorii „Produkty mleczne” ser ziemny z Kornicy wyrabiany ze śmietany i przypraw o konsystencji serka topionego. Musi on odleżeć około jednej doby w ziemnym dołku, stąd nazwa. Ser ziemny z Kornicy zdobył I nagrodę w konkursie „Nasze kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów” w 2012 roku.

Na terenie gminy Stara Kornica działają Ochotnicze Straże Pożarne w Kobylanach, Nowej Kornicy, Nowych Szpakach, Starych Szpakach, Rudce i Wyrzykach, a także stowarzyszenia: Stowarzyszenie Rozwoju wsi PARK w Wólce Nosowskiej, Stowarzyszenie KREDA w Starej Kornicy oraz Stowarzyszenie Kulturalno - Oświatowe RAZEM w Kobylanach, a także zarejestrowane koła gospodyń wiejskich: KGW Kazimierzów, KGW w Nowej Kornicy, KGW w Starej Kornicy. Ponadto na terenie gminy funkcjonują zespoły śpiewaczo-ludowe: „Marysieńki” ze Starych Szpaków, „Sąsiadeczki” z Kobylan i „Korniczanie” ze Starej Kornicy oraz niezarejestrowane koła gospodyń wiejskich z Kobylan, Starych Szpaków, Starej Kornicy, Wólki Nosowskiej, Rudki. W roku 2015 utworzono Gminną Bibliotekę Publiczną w Starej Kornicy. Na

terenie gminy działają trzy szkoły: Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Kobyłanach, Szkoła Podstawowa im. Błogosławionej Karoliny Kózkówny w Starych Szpakach oraz Zespół Publicznych Placówek Oświatowych im. Odzyskania Niepodległości w Starej Kornicy. Prowadzą one liczne projekty związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego i historii gminy, między innymi projekt „Szkoła Pamięta”, który realizuje takie działania jak lekcje patriotyzmu w oparciu o postacie historyczne lub rocznice, powiatowy konkurs recytatorski „Patriotyzm w poezji” czy „Apel pamięci” – oddanie przy Pomniku Niepodległości hołdu mieszkańcom Kornicy, uczestnikom czynu niepodległościowego.

Do znanych osób urodzonych w Kornicy należy między innymi Mikołaj Jańczuk (1859-1921), etnograf, folklorysta, pisarz, literaturoznawca, historyk i archeolog, odkrywca i pierwszy badacz cmentarzyska kurhanowego w Walimie. Z imienia i nazwiska znanych jest dwóch proboszczów cerkwi grekokatolickiej: Gabriel Hannytkiewicz (paroch w latach 1816-1852) oraz jego syn Cyprian Hannytkiewicz, urodzony w 1821 roku, administrator parafii w Mostowie, Mszannie (1846-1852) i Kornicy (od 1852 roku) – stanowczy obrońca unii, internowany w 1867 roku do Łukowa. Na jego miejsce przybył Stefan Siemienowicz, skłaniający się ku prawosławiu, a później ksiądz Seweryn Seroiczkowski – fanatyczny wyznawca prawosławia, który donosił władzom carskim na mieszkańców praktykujących święta w obrządku katolickim i pośrednio przyczynił się do represji w stosunku do nich w latach 1874/1875 – 1890.

Wśród mieszkańców gminy Stara Kornica wywodzi się wielu żołnierzy, księży i naukowców. Między innymi ks. kpt. Adolf Kryński (1905-1942), urodzony w Wyrzykach, zmarł w Dachau, Jan Kazimierz Muszyński (1884-1957) z Wólki Nosowskiej – organizator Wydziału Farmaceutycznego na Uniwersytecie Łódzkim, Wojciech Iwanowski (1866-1951) z Rudki – poeta ludowy i inni.

Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to każdy ślad dawnej działalności człowieka znajdujący się na powierzchni lub w ziemi. Zabytki te dzielimy na ruchome i nieruchome. Zabytek ruchomy to wytwór pracy człowieka w postaci narzędzi, broni, naczyń, ozdób i innych przedmiotów, natomiast zabytek nieruchomy to pozostałości po osadach, budowlach,

cmentarzach, warsztatach, kopalniach itp., które ukryte są pod powierzchnią ziemi i nazywane są stanowiskami archeologicznymi. **W przypadku odkrycia zabytków archeologicznych w trakcie np. robót budowlanych należy wstrzymać wszelkie działania, zabezpieczyć miejsce odkrycia i zawiadomić właściwego terytorialnie konserwatora zabytków, a jeśli to niemożliwe właściwego wójta, burmistrza lub prezydenta miasta.**

Liczne ruchome zabytki archeologiczne z terenu gminy w postaci narzędzi krzemiennych, ceramiki, polepy, żużli itp. znajdują się m.in. w Muzeum Regionalnym w Siedlcach, Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Stanowiska archeologiczne są ewidencjonowane w WUOZ w postaci Kart Ewidencji Zabytku Archeologicznego Lądowego (KEZAL) wykonywanych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Całe terytorium Polski podzielone jest na prostokąty (obszary), w ramach których wykonywana jest inwentaryzacja i opracowanie stanowisk archeologicznych. Teren gminy Stara Kornica leży na obszarach AZP o numerach 56-84, 56-85, 57-84, 57-85, 58-84, 58-85, 59-84. Na terenie gminy znajdują się łącznie 94 stanowiska archeologicznych, dla których wykonano karty zabytku GEZ, zaopatrzone w mapę oraz niezbędne informacje dotyczące stanowisk. Na poszczególnych mapach dołączonych do kart adresowych zabytków oznakowano miejsce położenia stanowiska archeologicznego. Stanowisko o własnej formie terenowej (grodzisko, kurhany) oraz osady posiadają określony zasięg, punkty osadnicze oznaczone są kółkami o średnicy 2 mm, stanowiska archeologiczne posiadające zasięg, ale obecnie trudny do zweryfikowania oznaczone są czarnym trójkątem, natomiast stanowiska archeologiczne tzw. archiwalne, o nie znanej lokalizacji, nie posiadają mapy. Położenie stanowisk w miejscowości w kartach uwzględniano zgodnie z kartami AZP. Po przeanalizowaniu ich dokładnego położenia, okazało się część z nich znajduje się w innej miejscowości, dlatego w karcie GEZ, na pierwszym miejscu odnotowane jest położenie w miejscowości zgodnie z kartą AZP, natomiast w nawiasie obecna przynależność administracyjna do danej miejscowości. Uwzględniono to również w tabeli.

Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków:

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
1.	57-84	3	Czeberaki	1	cmentarzysko	starożytność/ wczesne średniowiecze
2.	57-84	5	Czeberaki	2	ślad osadniczy	pradzieje, późne średniowiecze /nowożytność
3.	57-84	6	Czeberaki	3	ślad osadniczy	pradzieje, osada – wczesne średniowiecze (XI-XII w.), późne średniowiecze /nowożytność
4.	57-84	26	Czeberaki	4	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), wieś historyczna - XV/XVI-XIX w.
5.	57-84	7	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	1	ślad osadniczy	epoka brązu/wczesn a epoka żelaza, osada – wczesne średniowiecze (IX – X w.)
6.	57-84	8	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	2	ślad osadniczy	okres wpływów rzymskich, osada – wczesne średniowiecze (VIII-X w i XI- XIIIw.)
7.	57-84	15	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	3	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze
8.	57-84	16	Czeberaki Kolonia (obecnie	4	osada	wczesne średniowiecze (X w. i XI w.?)

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
			Czeberaki)			
9.	57-84	17	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	5	osada	wczesne średniowiecze (VIII-X w.)
10.	57-84	18	Czeberaki Kolonia (Czeberaki)	6	ślad osadniczy , dwór	wczesne średniowiecze, nowożytność
11.	57-84	19	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	7	ślad osadniczy	epoka brązu/epoka żelaza, starożytność?, wczesne średniowiecze
12.	57-85	9	Kazimierzów	1	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), nowożytność
13.	57-85	10	Kazimierzów	2	ślad osadniczy	nowożytność
14.	57-85	11	Kazimierzów	3	ślad osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
15.	57-85	15	Kazimierzów	4	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XI - XIII w.), nowożytność
16.	58-84	7	Kiełbaski	1	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.)
17.	57-85	5	Kornica	1	ślad osadniczy	mezolit-epoka brązu
18.	57-85	19	Koszelówka	1	ślad osadniczy	nowożytność
19.	57-85	20	Koszelówka	2	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XIII w.), nowożytność, nieokreślona
20.	57-85	21	Koszelówka	3	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XIII w.), nowożytność, nieokreślona

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
21.	57-85	22	Koszelówka	4	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XII w.)
22.	57-85	23	Koszelówka (obecnie Dubicze)	5	ślad osadniczy, osada	epoka żelaza (?), nowożytność, wczesne średniowiecze (X-XII w.)
23.	57-85	24	Koszelówka (obecnie Dubicze)	6	ślad osadniczy, osada	epoka żelaza (?), nieokreślona, wczesne średniowiecze (VIII – X w.)
24.	57-84	2	Nowe Szpaki	1	cmentarzysko?	starożytność – wczesne średniowiecze
25.	57-84	9	Popławy	1	ślad osadniczy, osada	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), późne średniowiecze /nowożytność
26.	57-84	10	Popławy	2	ślad osadniczy	epoka brązu/epoka żelaza, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
27.	57-84	11	Popławy	3	ślad osadniczy	starożytność, nowożytność
28.	57-84	12	Popławy	4	ślad osadniczy	epoka żelaza?, wczesne średniowiecze ?, nowożytność
29.	57-84	1	Rudka	1	obozowisko, cmentarzysko, osada	mezolit, starożytność, średniowiecze / nowożytność
30.	58-84	9	Rudka	2	cmentarzysko?	nowożytność?

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
31.	58-84	10	Rudka	3	kościelisko?	nowożytność?
32.	58-85	1	Stara Kornica	1	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, epoka brązu, wczesne średniowiecze, średniowiecze
33.	58-85	2	Stara Kornica	2	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, epoka brązu, wczesna epoka żelaza?
34.	57-85	28	Stara Kornica	7	śląd osadniczy	nowożytność
35.	57-85	29	Stara Kornica	8	śląd osadniczy	nowożytność
36.	57-85	30	Stara Kornica	9	śląd osadniczy	nowożytność
37.	57-85	31	Stara Kornica	10	śląd osadniczy	nowożytność
38.	57-85	32	Stara Kornica	11	śląd osadniczy	epoka żelaza (?), nowożytność
39.	57-85	33	Stara Kornica	12	śląd osadniczy (kopalnia krzemienia kredowego?)	epoka kamienia
40.	57-85	34	Stara Kornica	13	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza
41.	58-85	3	Stara Kornica (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	3	obozowisko, śląd osadniczy	neolit (kultura amfor kulistych), wczesne średniowiecze
42.	58-85	4	Stara Kornica (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	4	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, wczesne średniowiecze, epoka brązu/epoka żelaza
43.	56-84	3	Stare Szpaki	1	cmentarzysko?	starożytność – wczesne średniowiecze

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
44.	56-84	42	Stare Szpaki	1	śląd osadniczy	wczesna epoka brązu, okres rzymski, starożytność wczesne – średniowiecze, średniowiecze - nowożytność
45.	56-84	43	Stare Szpaki	2	śląd osadniczy	starożytność (k. łużycka), wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, nowożytność
46.	56-84	44	Stare Szpaki	3	śląd osadniczy	starożytność-wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze VIII-X wiek, wczesne średniowiecze (XII wiek)
47.	56-84	40	Szpaki Kolonia	1	śląd osadniczy, osada	starożytność-wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze X-XII wiek, późne średniowiecze - nowożytność
48.	56-84	41	Szpaki Kolonia	2	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, młodszy okres przedrzymski/okres rzymski, starożytność – wczesne średniowiecze, późne średniowiecze

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
						/ nowożytność, wczesne średniowiecze XI-XII wiek
49.	56-84	45	Szpaki Kolonia	3	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XII wiek), średniowiecze
50.	56-84	46	Szpaki Kolonia	4	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (VIII-X wiek)
51.	56-85	1	Walim	1	cmentarzysko kurhanowe	wczesne średniowiecze (VIII-X wiek)
52.	57-85	1	Walim	2	osada	średniowiecze
53.	57-85	2	Walim	3	grodzisko?	wczesne średniowiecze
54.	57-85	4	Walim	4	śląd osadniczy	neolit (kultura amfor kulistych)
55.	57-85	25	Walim	5	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XII w.), nowożytność
56.	57-85	26	Walim	6	śląd osadniczy	epoka kamienia/epo ka żelaza (?), młodszy okres przedrzymski/ wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze (XI-XII w.), nowożytność
57.	57-85	27	Walim	7	śląd osadniczy	epoka kamienia/epo ka żelaza (?), wczesne średniowiecze (XII-XII w.), nowożytność

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
58.	57-85	44	Walim	8	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, nowożytność
59.	57-85	45	Walim	9	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), późne średniowiecze /nowożytność
60.	57-85	46	Walim	10	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI w.), nowożytność
61.	57-85	47	Walim	11	cmentarzysko	nowożytność?
62.	57-85	48	Walim	12	śląd osadniczy	późne średniowiecze /nowożytność
63.	57-85	49	Walim	13	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka brązu, epoka żelaza?, wczesne średniowiecze (XI w.), starożytność/ wczesne średniowiecze, późne średniowiecze / nowożytność
64.	57-85	6	Wólka Nosowska	2	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny
65.	57-85	7	Wólka Nosowska	3	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny
66.	57-85	8	Wólka Nosowska	4	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, okres

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
						nowożytny
67.	57-85	16	Wólka Nosowska	7	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, okres nowożytny
68.	57-85	17	Wólka Nosowska	8	cmentarzysko	nowożytność
69.	57-85	18	Wólka Nosowska	9	śląd osadniczy	nowożytność
70.	57-85	58	Wólka Nosowska	19	śląd osadniczy	późne średniowiecze /nowożytność
71.	57-85	59	Wólka Nosowska	20	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), późne średniowiecze /nowożytność
72.	57-85	60	Wólka Nosowska	21	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XII w.), nieokreślone
73.	57-85	13	Wólka Nosowska (obecnie Koszelówka)	5	śląd osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
74.	57-85	14	Wólka Nosowska (obecnie Koszelówka)	6	śląd osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
75.	58-85	7	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	1	śląd osadniczy, osada	okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze
76.	57-85	41	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska)	16	śląd osadniczy	epoka żelaza, wczesne średniowiecze, nowożytność

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
			Kolonia)			
77.	57-85	35	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	10	śląd osadniczy	nowożytność
78.	57-85	36	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	11	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), okres nowożytny
79.	57-85	37	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	12	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), okres nowożytny
80.	57-85	38	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	13	śląd osadniczy	nowożytność
81.	57-85	39	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	14	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, okres nowożytny
82.	57-85	40	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	15	śląd osadniczy	starożytność, wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), nowożytność
83.	57-85	42	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	17	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), nowożytność

L.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
84.	57-85	43	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	18	ślad osadniczy	epoka żelaza (?), wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), nowożytność
85.	58-84	8	Wygnańki	8	ślad osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza
86.	58-84	4	Wygnańki	5	cmentarzysko	nowożytność?
87.	58-84	2	Wygnańki (obecnie Kiełbaski)	3	grodzisko?	wczesne średniowiecze ?
88.	59-84	3	Wygnańki	1	kurhan	wczesne średniowiecze (?) oraz groby z XVII wieku
89.	59-84	4	Wygnańki	2	znalezisko luźne	neolit?
90.	58-84	5	Wygnańki (obecnie Kiełbaski)	6	ślad osadniczy	starożytność, wczesne średniowiecze (IX-XI w.)
91.	58-84	6	Wygnańki (obecnie Kiełbaski)	7	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze
92.	57-84	13	Wyrzyki	1	ślad osadniczy	starożytność/ wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze (XI-XIII w.)
93.	57-84	14	Wyrzyki	2	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze, nowożytność
94.	57-85	12	Zalesie	1	ślad osadniczy	epoka kamienia – epoka żelaza, nowożytność

Pogrubioną czcionką wyróżniono zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków archeologicznych należą stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Są to grodzisko, osada i cmentarzisko kurhanowe w Walimie – datowane na wczesne średniowiecze lub średniowiecze.

Stanowisko kurhanowe w Walimie zostało odkryte w drugiej połowie XIX wieku przez lokalnych miłośników starożytności. Pierwsze wykopaliska prowadził na nim Mikołaj Jańczuk, a w 1893 roku Michał Rawita Witanowski. Na cmentarzisko składa się szereg kurhanów ułożonych w rzędy wzdłuż osi SW-NE. Zazwyczaj są koliste u podstawy, posiadają 10-12 m średnicy i 1 – 1,5 m wysokości. W 2013 roku na stanowisku przeprowadzono kolejne badania wykopaliskowe. Przebadano wówczas 4 kurhany. Badania potwierdziły wczesnośredniowieczną chronologię stanowiska (VIII-XI wiek).

Jeden z kurhanów na cmentarzysku w Walimie

Grodzisko natomiast znajduje się około 1 km na wschód od zabudowań miejscowości Walim, nad rzeczką Klukówką. Stanowisko zostało zarejestrowane przez M. Witanowskiego przed 1897 rokiem, później było opisywane również w 1939 roku przez W. Ogonowskiego. W 1968 roku przeprowadzono na nim badania wykopaliskowe, sondażowe, których autorem był W. Szymański. Obiekt zwany jest „okopy szwedzkie” lub „kopiec szwedzki”. Jest to grodzisko owalne, pierścieniowate typu nizinne, leżące na płaskim, podmokłym terenie. Wymiary grodziska: 115 m x 100 m. Otoczone jest podwójną linią wałów oraz dwoma fosami (zewnętrzną i wewnętrzną). Badania wykopaliskowe przeprowadzone na stanowisku (dwa wykopy

sondażowe) nie przyniosły jednak zbyt dużej ilości informacji. Odkryto niewielkie zagłębienia i kilka fr. naczyń glinianych. Obiekt stanowi element ciekawego mikrokompleksu osadniczego wraz z osadą wczesnośredniowieczną i cmentarzyskiem kurhanowym.

Grodzisko w Walimie (widoczny wał i fosa wewnętrzna)

Na terenie gminy Stara Kornica dominują stanowiska archeologiczne związane z osadnictwem wczesnośredniowiecznym (słowiańskim) i średniowiecznym (ekspansji Mazowszan z zachodu). Z uwagi na dość ubogie gleby rejon ten był w pradziejach niemal pomijany, niemniej jednak można tu spotkać ślady działalności człowieka epoki kamienia. Być może jedno z nich jest związane z poszukiwaniami surowców krzemienych, w jakie obfituje gmina Stara Kornica w związku z budową geologiczną (stanowisko 12/33 w Starej Kornicy).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa mazowieckiego

W gminie Stara Kornica znajduje się 6 obiektów i zespołów zabytków objętych najwyższą formą opieki, czyli wpisem do rejestru zabytków województwa mazowieckiego. Do rejestru zabytków wpisanych jest również cztery stanowiska archeologiczne.

Należą do nich:

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
------	------------	--------	-----------	---------------

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
1.	Czeberaki	zespół dworsko-parkowy (dwór i park)	2 połowa XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-137 z 1983-12-31
2.	Kobylany	zespół dworsko-parkowy (park)	1 poł. XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-128 z 1983-12-31
3.	Kobylany	Kapliczka MB Niepokalanie Poczętej	XVIII/XIX wiek	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr B-345 z 1971 r.
4.	Stara Kornica	zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP (kościół, plebania, ogrodzenie, brama - dzwonnica, kostnica, wikariat)	1908- 1925	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20
5.	Stara Kornica	cmientarz prawosławny	2 połowa XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-295 z 1998-05-26
6.	Walim	cmientarzysko kurhanowe	wczesne średniowiecze? (XI?)	rejestr zabytków województwa mazowieckiego 104/847/70 z 1992-07-10, A-104/847 z 2006-06-05
7.	Walim	osada	średniowiecze	rejestr zabytków województwa mazowieckiego 846 z 1970-01-02, A-103/846/70 z 1992-07-20
8.	Walim	grodzisko	wczesne średniowiecze	rejestr zabytków województwa mazowieckiego 818 z 1969-02-10, A-102/808 z 20.08.2001

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
9.	Wólka Nosowska Kolonia	zespół dworski (dwór, park)	1840 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego A – 116/1050 z 1974-05-20
10.	Wygnaniki	kurhan	wczesne średniowiecze (?) oraz groby z XVII wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr 800 z 1968-12-16

(szczegółowe opisy zabytków znajdują się w karatach GEZ)

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się 119 kart adresowych zabytków architektury, budownictwa i miejsc pamięci, z czego 12 obiektów posiada najwyższą formę ochrony tj. wpis do rejestru zabytków, natomiast 27 obiektów posiada wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków w gminie Stara Kornica jest wykonana po raz pierwszy. Wprowadzając ją należy postąpić zgodnie z paragrafem 18 obwieszczenia Ministerstwa Kultury Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 roku o włączeniu lub wyłączeniu karty zabytku do GEZ. W przypadku powzięcia informacji o zniszczeniu lub zlikwidowaniu zabytku należy postąpić podobnie.

Rozmieszczenie zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych do GEZ na obszarze gminy Stara Kornica (niebieska linia – granica gminy, zielona – granice sołectw)

Najliczniejszą grupę obiektów zabytkowych stanowią domy drewniane (chałupy), kapliczki i krzyże przydrożne, najmniej liczną są zabytki rejestrowe.

W poniższej tabeli zestawiono zabytki znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków:

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
1	Czeberaki	dwór w zespole dworsko-parkowym	2 połowa XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego, nr A-137 z 1983-12-31
2	Czeberaki	kapliczka	1957 rok	
3	Czeberaki	krzyż przydrożny	1933 rok	
4	Czeberaki	park w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX	rejestr zabytków województwa mazowieckiego, nr A-137 z 1983-12-31
5	Czeberaki	szkoła	ok. 1935 rok	
6	Kazimierzów	kapliczka	lata 30-te/40-te XX wieku	
7	Kiełbaski	obora ze stodołą	ok. 1925 rok	
8	Kiełbaski	pomnik	1992 rok	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
				XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
9	Kobylany	dawna szkoła	przed 1918 rokiem	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
10	Kobylany	kapliczka	połowa XX wieku (?)	
11	Kobylany	kapliczka	1954 rok	
12	Kobylany	kapliczka	1948 rok	
13	Kobylany	kapliczka MB Niepokalanie Poczętej	XVIII/XIX wiek	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr B-345 z 1971 r.
14	Kobylany	mogiła powstańcza	XIX wiek (?)	wojewódzka ewidencja zabytków
15	Kobylany	park w zespole dworsko-parkowym	1 poł. XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego 27nr A-128 z 1983-12-31
16	Kornica Kolonia	kapliczka	3 ćw. XIX wieku (?)	
17	Koszelówka	kapliczka	1940 rok	
18	Nowa Kornica 21	BUDYNEK (dawny Urząd Gminy)	pocz. XX wieku	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
19	Nowa Kornica 33	dom	ok. 1945 rok	
20	Nowa Kornica 41	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
21	Nowa Kornica 59	spichlerz	ok. 1935 r.	
22	Nowa Kornica 60	spichlerz	pocz. XX wieku	
23	Nowa Kornica 100	dom	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
24	Nowa Kornica 22	kapliczka Chrystusa Frasobliwego	1835 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
25	Nowa Kornica 33	kapliczka MB	1948 rok	
26	Nowa Kornica	Pomnik Odrodzenia Ojczyzny	1925 rok	
27	Nowe Szpaki 26A	dom	1 połowa XX wieku	
28	Nowe Szpaki 31	dom	1 połowa XX wieku	
29	Popławy 10	dom	pocz. XX wieku (przed 1914 rokiem)	wojewódzka ewidencja zabytków
30	Popławy 14	dom	XIX/XX w.	wojewódzka ewidencja zabytków
31	Popławy 32	kapliczka	pocz. XX wieku	
32	Popławy 19	kapliczka	1917 rok	
33	Rudka 26	dom	1 połowa XX wieku	
34	Rudka 39	dom	połowa XX wieku	
35	Rudka	cmentarz prawosławny przycerkiweny	po 1580 roku	wojewódzka ewidencja zabytków
36	Rudka	kapliczka	1951 rok	
37	Rudka	kapliczka	1944 rok	
38	Rudka	mogiła pobitewna	XVII wiek (?)	wojewódzka ewidencja zabytków
39	Stara Kornica 6	dom ze stajnią	koniec XIX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
40	Stara Kornica 7	dom	pocz. XX wieku	
41	Stara Kornica 22	dom	pocz. XX wieku	
42	Stara Kornica 24a	chałupa	1900 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
43	Stara Kornica 35	dom	lata 40-te XX wieku	
44	Stara Kornica 35	spichlerz I	lata 40-te XX wieku	
45	Stara Kornica 35	spichlerz II	lata 40-te XX wieku	
46	Stara Kornica 36	dom	1936 rok	
47	Stara Kornica 51	spichlerz	1930 rok	
48	Stara Kornica 52	dom	1938-1939 rok	
49	Stara Kornica 57	chałupa	ok. 1918 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
50	Stara Kornica 59A	spichlerz	1930 rok	
51	Stara Kornica 85	dom	pocz. XX wieku	
52	Stara Kornica 92	dom	1919 rok	miejsowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
				Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
53	Stara Kornica 98	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
54	Stara Kornica 120	spichlerz	ok. 1945 rok	
55	Stara Kornica 138	spichlerz	lata 40-te XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
56	Stara Kornica 141	dom	lata 20-te XX wieku	
57	Stara Kornica 142	spichlerz	lata 40-te XX wieku	
58	Stara Kornica 145	młyn	1911 rok	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
59	Stara Kornica 157	dom	lata 20-te XX wieku	
60	Stara Kornica 161	dom	XIX/XX wiek	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
61	Stara Kornica 162	obora I	pocz. XX wieku	
62	Stara Kornica 162	obora II	pocz. XX wieku	
63	Stara Kornica 162	spichlerz	ok. 1910 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
64	Stara Kornica 162	stodoła	pocz. XX wieku	
65	Stara Kornica 163	stodoła kamienna	lata 20-te XX wieku	
66	Stara Kornica 166	spichlerz	ok. 1915 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
67	Stara Kornica 174	dom	lata 20-te XX wieku	
68	Stara Kornica 179	dom	koniec XIX w.	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
69	Stara Kornica	cerkiew unicka i cmentarz	XVIII – XIX - XX wiek	
70	Stara Kornica	cmentarz parafialny	początek XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
71	Stara Kornica	cmentarz prawosławny	2 połowa XIX wieku (po 1863 roku)	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-295 z 1998-05-26
72	Stara Kornica 160	Dzwonnica - brama w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1908 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20
73	Stara Kornica 104	kapliczka	1920 rok	
74	Stara Kornica 160	Kostnica w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	ok. 1910 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20
75	Stara Kornica 160	Kościół w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1908 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20
76	Stara Kornica 160	Kuchnia w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1925 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
77	Stara Kornica (cmentarz parafialny)	Mogiła ofiar egzekucji z 1943 roku	1943 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
78	Stara Kornica (cmentarz parafialny)	Miejsce pamięci - Grób Adeli z Komorowskich Nostitz-Jackowskiej	1945 rok	
79	Stara Kornica 160	Ogrodzenie kościoła w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1910 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20
80	Stara Kornica 160	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1925 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
81	Stara Kornica 160	Wikariat - Organistówka w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1910 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A-272 z 1997-08-20
82	Stare Szpaki 15	dom	początek XX wieku	
83	Stare Szpaki 16	dom	koniec XIX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
84	Stare Szpaki 18	dom	początek XX wieku	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
85	Stare Szpaki 43	dom	ok. 1900 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
86	Stare Szpaki 46	dom	1911 rok	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
87	Stare Szpaki 58	Budynek (dawnej wiejski dom ludowy i remiza OSP)	1935 rok	
88	Stare Szpaki 59	dom	lata 20-te XX w.	
89	Stare Szpaki 60	dom	lata 20-te XX w.	
90	Stare Szpaki 61	dom	lata 20-te XX w.	
91	Stare Szpaki 74	dom	lata 20-te XX w.	
92	Stare Szpaki 75	dom	lata 20-te XX w.	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
93	Stare Szpaki 76	dom	1936 r.	

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
94	Stare Szpaki	cmentarz prawosławny	przed XVIII wiekiem (?)	wojewódzka ewidencja zabytków
95	Stare Szpaki 4	kapliczka	1920 rok	
96	Stare Szpaki 46	kapliczka	1920 rok	
97	Stare Szpaki 76	kapliczka	początek XX wieku	
98	Stare Szpaki 26	kościół pw. MB Częstochowskiej	1956-1958 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
99	Walim 7	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
100	Walim 38	spichlerz	lata 20-te XX wieku	
101	Walim	cmentarz	przed XIX wiekiem	wojewódzka ewidencja zabytków
102	Walim	kapliczka	połowa XX wieku	
103	Walimek	kapliczka	lata 30-te/40-te XX wieku	
104	Wólka Nosowska 23	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
105	Wólka Nosowska 37	dom	lata 50-te XX wieku	
106	Wólka Nosowska	cmentarz	przed XX wiekiem	wojewódzka ewidencja zabytków
107	Wólka Nosowska	kapliczka	1922 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
108	Wólka Nosowska 29	kapliczka	1943 rok	
109	Wólka Nosowska	kapliczka	1939 rok	
110	Wólka Nosowska 121	Brama w zespole dworskim	poł. XIX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
111	Wólka Nosowska 121	Dwór w zespole dworskim	ok. 1840 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego A – 116/1050 z 1974- 05-20
112	Wólka Nosowska 121	Park w zespole dworskim	ok. 1840 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego A – 116/1050 z 1974- 05-20
113	Wygnańki	cmentarz	przed XIX wiekiem	wojewódzka ewidencja zabytków
114	Wygnańki	kapliczka	ok. 1940 rok	
115	Wyrzyki	kapliczka	1949 rok	
116	Wyrzyki 44	kapliczka	1938 rok	
117	Wyrzyki	kapliczka	połowa XX wieku	
118	Wyrzyki 50	kapliczka	1944 rok	

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
119	Zalesie	kapliczka	lata 30-te/40-te XX wieku	

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy są te wpisane do rejestru zabytków. Pozostają one w rękach prywatnych bądź należą do Kościoła. Zabytki rejestrowe, takie jak dwory, parki, kościoły, grodzisko czy cmentarzysko kurhanowe mogą być atrakcją dla turystów i miłośników historii, a w oparciu o nie można opracowywać szlaki turystyczne przybliżające historię regionu i gminy. Kolejną grupą zabytków są kapliczki i krzyże przydrożne, których renowacja utwierdza ciągłość i tradycję kulturową poszczególnych miejscowości gminy.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Stan zachowania zabytków wpisanych do GEZ po zewnętrznych oględzinach w gminie Stara Kornica można określić jako średni lub zły. Dotyczy to głównie domów drewnianych i murowanych, należących do właścicieli prywatnych, chociaż są również przykłady dobrze utrzymanych domów czy kapliczek.

Duża liczba domów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków już nie istnieje. Dotyczy to również wielu obór, stodoł czy spichlerzy. Sytuację tę przedstawia poniższa tabela:

l.p.	adres	obiekt	stan faktyczny	uwagi	wpis do gminnej ewidencji zabytków
1	Kiełbaski	dom	nie odnaleziono w terenie		
2	Kiełbaski 12	chałupa ze stajnią	nie istnieje		
3	Kiełbaski 12	dom	nie istnieje		
4	Kobylany	kapliczka MB NP.	istnieje		tak
5	Kobylany 3	spichlerz	nie istnieje		
6	Kobylany 10	chałupa i 2 stodoły	nie istnieje		
7	Kobylany	mogiła powstańcza	istnieje	zniszczony nasyp	tak
8	Nowa Kornica 22	spichlerz	nie istnieje		

l.p.	adres	obiekt	stan faktyczny	uwagi	wpis do gminnej ewidencji zabytków
9	Nowa Kornica 30	dom	nie istnieje		
10	Nowa Kornica 39	chałupa	nie istnieje		
11	Nowa Kornica 41	spichlerz	istnieje		tak
12	Nowa Kornica 41	spichlerz II	nie istnieje		
13	Nowa Kornica 66	spichlerz	nie istnieje		
14	Nowa Kornica 89	spichlerz	nie istnieje		
15	Nowa Kornica 91	chałupa	nie istnieje		
16	Nowa Kornica 96	chałupa z obórka i kurnikami	nie istnieje		
17	Nowa Kornica 100	chałupa	istnieje	przekształcony	tak
18	Nowa Kornica 103	chałupa, obora I, obora II, stodoła, spichlerz	nie istnieje		
19	Stara Kornica 1	stodoła z siedliska nr 1	nie istnieje		
20	Stara Kornica 6	dom ze stajnią	istnieje	przekształcony	tak
21	Stara Kornica 14	chałupa	nie istnieje		
22	Stara Kornica 24a	dom	istnieje	zniszczony	tak
23	Stara Kornica 47	chałupa ze stajnią i oborą	nie istnieje		
24	Stara Kornica 47	spichlerz	nie istnieje		
25	Stara Kornica 54	chałupa	nie istnieje		
26	Stara Kornica 57	chałupa	istnieje	stan zły	tak
27	Stara Kornica 70	spichlerz	nie istnieje		
28	Stara Kornica 71	spichlerz	nie istnieje		
29	Stara Kornica 71	chałupa	nie istnieje		
30	Stara Kornica 72	spichlerz	nie istnieje		
31	Stara Kornica 83	chałupa	nie istnieje		
32	Stara Kornica 96	spichlerz	nie istnieje		
33	Stara Kornica 98	spichlerz I	istnieje		tak
34	Stara Kornica 98	spichlerz II	nie istnieje		
35	Stara Kornica 98	chałupa	nie istnieje		
36	Stara Kornica 117	spichlerz	nie istnieje		
37	Stara Kornica 138	spichlerz	istnieje		tak
38	Stara Kornica	cmentarz parafialny	istnieje		tak
39	Stara Kornica 160	kuchnia w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego	istnieje		tak

l.p.	adres	obiekt	stan faktyczny	uwagi	wpis do gminnej ewidencji zabytków
		Poczęcia NMP			
40	Stara Kornica (cmentarz parafialny)	Mogiła ofiar egzekucji z 1943 roku	istnieje		tak
41	Popławy 10	dom	istnieje		tak
42	Popławy 14	dom	istnieje		tak
43	Rudka 26	dom	nie istnieje	pod tym adresem istnieje inny dom, postulowany do wpisu do GEZ	
44	Rudka	cmentarz prawosławny przycerkiewny	istnieje?	lokalizacja hipotetyczna	tak
45	Rudka	mogiła pobitewna	istnieje		tak
46	Nowe Szpaki	młyn	nie istnieje		
47	Stare Szpaki	kościół	istnieje		tak
48	Stare Szpaki 16	dom	istnieje		tak
49	Stare Szpaki 43	dom	istnieje		tak
50	Stare Szpaki 56	dom	nie istnieje		
51	Stare Szpaki bez numeru	dom	nie istnieje		
52	Stare Szpaki	cmentarz prawosławny	istnieje?	lokalizacja hipotetyczna	tak
53	Walim 7	spichlerz	istnieje	przekształcony	tak
54	Walim 21	chałupa ze stajnią	nie istnieje		
55	Walim 22	chałupa	nie istnieje		
56	Walim 24	chałupa	nie istnieje		
57	Walim 27	chałupa	nie istnieje		
58	Walim	cmentarz	istnieje		tak
59	Wólka Nosowska	kapliczka	istnieje		tak
60	Wólka Nosowska	młyn	nie istnieje		
61	Wólka Nosowska 23	spichlerz	istnieje		tak
62	Wólka Nosowska	cmentarz	istnieje		tak
63	Wólka Nosowska 121	brama w zespole dworskim	istnieje		tak
64	Wygnańki	cmentarz	istnieje		tak

Zespoły dworsko-parkowe, znajdujące się w rękach prywatnych, również zachowane są w stanie średnim lub złym, oprócz zespołu dworsko-parkowego w Czeberakach, który został gruntownie odremontowany (choć nieznacznie zmieniono bryłę). W tym przypadku również dobrze utrzymany jest park.

Dwór w Czeberakach przed remontem

Dwór w Czeberakach – stan aktualny

W najgorszej sytuacji jest zarówno dwór jak i park w Wólce Nosowskiej Kolonii. Widoczne jest rozpoczęcie prac remontowo-zabezpieczających, lecz są one nie wystarczające.

Dwór w Wólce Nosowskiej Kolonii (zdjęcie z publikacji J. Geresz „Z historii wsi Kornica”)

Dwór w Wólce Nosowskiej Kolonii (Archiwum WUOZ, stan z 1965 roku)

Dwór w Wólce Nosowskiej Kolonii (stan obecny)

Na grodzisku i cmentarzysku kurhanowym w Walimie nie zaobserwowano żadnych poważnych zagrożeń. Kapliczki znajdują się najczęściej w dobrym stanie, podobnie jak miejsca pamięci.

Cmentarze i mogiły w gminie Stara Kornica stanowią dość dużą i wyróżniającą się grupę obiektów zabytkowych. Cmentarz prawosławny wpisany do rejestru zabytków jest obecnie rewitalizowany. Wycięto tu krzaki i ogrodzono teren, zabytek zostanie oznakowany (przygotowane są ramy do tablic informacyjnych). Cmentarz parafialny również znajduje się w dobrym stanie. Inne cmentarze, nieużytkowane obecnie, ale znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak te w Rudce (tzw. mogiła pobitewna), Kobylanach (mogiła powstańcza), Wólce Nosowskiej i Walimie (wiejskie cmentarze) nie są dobrze zaopiekowane. Nasyp na mogile powstańczej w Kobylanach nie istnieje, mimo, że zdjęcia i informacje zawarte w archiwum WUOZ wskazują jego obecność oraz resztki krzyży (przynajmniej dwóch) jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Podobny los spotkał cmentarz w Starych Szpakach. Mogiła pobitewna w Rudce ma rozkopany nasyp i wymaga uprzątnięcia śmieci. W Wólce Nosowskiej nie zaobserwowano żadnych niszczących działań, natomiast mogiła/kurhan w Walimie jest sukcesywnie podorywany i rozwiewany przez wiatr, a w ten sposób niszczony. Konieczne jest przywrócenie pamięci tym miejscom, tym bardziej, że wpisują się one w krajobraz kulturowy. Opisywane były one już w drugiej połowie XIX wieku - „opodal cerkwi wśród łąnów zboża, widnieją zwykle jej towarzyszki, mogiłki, z mnóstwem krzyżów i krzyżyków” (O. Kolberg, Chełmskie, t.1).

Zaobserwowano brak odpowiedniego oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego.

Mocne strony - potencjał

- aktualna gminna ewidencja zabytków
- bliskość ośrodka pielgrzymkowego w Leśnej Podlaskiej
- atrakcyjne turystycznie położenie, w pobliżu takich ośrodków jak Drohiczyn, Siemiatycze, Konstantynów, Mielnik i Serpelice, Janów Podlaski, Sarnaki, zalew w Witulinie, czy inne atrakcje związane z Podlaskim Przełomem Bugu
- dość wysokie walory naturalne – gmina urozmaicona przyrodniczo
- liczne obiekty tradycyjnego budownictwa drewnianego

- duża ilość miejsc i tradycji historycznych oraz kulturowych (zespoły dworsko-parkowe, kościoły, układy ruralistyczne, kapliczki, stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej, mogiły, tradycja wydobywania kredy)
- biblioteka gminna jako instytucja kultury
- działalność organizacji pozarządowych i stowarzyszeń
- właściwe wykorzystywanie środków UE na cele związane z odnową obiektów zabytkowych
- możliwość pozyskania zewnętrznych środków finansowych na prace dotyczące zabytków
- współpraca samorządu z właścicielami obiektów zabytkowych
- funkcjonujące zespoły śpiewaczo-ludowe: „Marysieńki” ze Starych Szpaków, „Sąsiadeczki” z Kobylan i „Korniczanie” ze Starej Kornicy

Słabe strony - problemy

- niedostateczne rozpoznanie zasobów krajobrazu kulturowego
- niski poziom nakładów na kulturę i zabytki, co przejawia się w braku wkładu własnego samorządu w dużych projektach na rzecz zabytków i kultury
- niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego
- brak Gminnego Ośrodka Kultury
- brak zainteresowania sfery biznesu projektami z dziedziny kultury
- zły stan techniczny zabytków budownictwa ludowego
- zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej oraz stosowania tradycyjnych materiałów
- niski poziom edukacji mieszkańców w kontekście wartości dziedzictwa kulturowego
- słaba „widoczność” gminy na zewnątrz

Szanse

- rozwój turystyki kulturowej m.in. przez tworzenie tematycznych szlaków turystycznych bazujących na dziedzictwie kulturowym i historii (tradycje powstańcze, tradycje przemysłowe, zabytki archeologiczne, wybitni mieszkańcy gminy)
- praca nad podniesieniem znaczenia tożsamości lokalnej, budowanie „małej ojczyzny”, popularyzacja regionalnych tradycji, obrzędów ludowych

- popularyzacja tradycyjnego drewnianego budownictwa regionalnego wraz z promocją budownictwa nowoczesnego bazującego na tradycyjnym
- wzrost udziału instytucji kościelnych i organizacji pozarządowych w dziedzinie ochrony zabytków
- wykreowanie nowych, atrakcyjnych „produktów” turystycznych na bazie dziedzictwa lokalnego
- możliwość pozyskania środków finansowych w ramach dotacji na remonty i modernizację obiektów zabytkowych
- edukacja społeczeństwa, szczególnie najmłodszych mieszkańców gminy w zakresie dbałości o regionalne dziedzictwo kulturowe
- wzrost popularności turystyki weekendowej, wiejskiej

Zagrożenia

- niska świadomość społeczna w zakresie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego mogąca mieć wpływ na stan jego zachowania
- niewystarczające środki na konserwację, badania naukowe oraz promocję dziedzictwa kulturowego
- trudności w egzekwowaniu przepisów prawa w zakresie ochrony zabytków
- postępująca degradacja zabytków
- niedostateczna aktywność kulturalna społeczeństwa
- zanikanie dawnych form budownictwa i układów ruralistycznych (rozbiórka starych domów drewnianych i budynków gospodarczych, brak remontów itp.)
- zanikanie tradycji i tożsamości regionalnej
- niewłaściwie prowadzone prace budowlane i remontowe przy obiektach zabytkowych

7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stara Kornica na lata 2022 – 2025 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy. Starania, które będą prowadzić do jego realizacji powinny służyć budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej, utrzymaniu ładu przestrzennego oraz

rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby osiągnięcie tego celu było możliwe należy określić główne kierunki działań oraz zadania priorytetowe w realizacji. W miarę ich wypełniania, działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Priorytetami, zadaniami i kierunkami działań programu opieki są:

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	1/ Dofinansowanie prac restauratorsko – konserwatorskich przy obiektach niebędących własnością gminy na podstawie stosownej uchwały dotyczącej udzielania dotacji (między innymi renowacje kapliczek w Popławach, Kobylanach i in.) 2/ Oznakowanie oraz postawienie tablicy informacyjnej na grodzisku w Walimie i cmentarzysku kurhanowym w tej miejscowości, jako obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz karach jakie grożą za niszczenie obiektu
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1/ Określenie, szczególnych z punktu widzenia gminy, kryteriów ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturowego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także przy kształtowaniu środowiska oraz realizacja zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego 2/ Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków w strategii rozwoju gminy
Ochrona historycznie ukształtowanych układów ruralistycznych	1/ Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: – ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy, – wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy – wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
	kontynuacji historycznych siedlisk
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków w odbiorze publicznym	1/ Współpraca z właścicielami zabytków w zakresie opracowania projektów konserwacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych oraz pozyskiwania środków na ich prowadzenie 2/ Podtrzymanie tradycji regionalnej zabudowy i architektury poprzez opracowanie (we współpracy ze specjalistami z Narodowego Instytutu Dziedzictwa lub innej jednostki naukowo-konserwatorskiej) wzornika i katalogu dawnego budownictwa obejmującego również detal architektoniczny jako instrumentu pomocniczego dla architektów i inżynierów w projektowaniu nowej zabudowy nawiązującej do lokalnych wzorców. Możliwość realizacji poprzez wykupienie drewnianego domu, jego wzorcowy remont z przeznaczeniem na izbę regionalną (poświęconą np. męczennikom unickim, Stefanowi Wyrzykowskiemu ps. „Zenon”, tradycji górnictwa wydobywania kredy itp.) lub inny ośrodek kultury (dom ludowy, świetlica wiejska z elementami izby tradycji) 3/ Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy obiektach
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	1/ Współpraca z PUP w Łosicach w zakresie zatrudnienia subsydiowanego do prowadzenia bieżących prac porządkowych przy zabytkach 2/ Inicjowanie szkoleń dla przedsiębiorców budowlanych, cieśli, stolarzy w zakresie tradycyjnego ciesielstwa i snycerstwa, wspieranie rozwoju ich kompetencji zawodowych i wykorzystywania nabytych umiejętności w ochronie i konserwacji tradycyjnego budownictwa

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej	
Kierunki działań	Zadania
Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy	1/ Wspieranie projektów naukowo-konserwatorskich dotyczących dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu, w tym badań nad architekturą drewnianą,

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej	
Kierunki działań	Zadania
	etnograficznych czy archeologicznych 2/ Dalsze poszerzanie bazy Gminnej Ewidencji Zabytków o nowe obiekty opracowane w ramach badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego gminy (kapliczki, krzyże mogiły) oraz ich renowacja
Poszerzanie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	1/ Udostępnianie i aktualizacja informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy 2/ Tworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego 3/ Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego 4/ Upamiętnienie lokalizacji dawnej cerkwi i cmentarza przycerkiewnego w Starej Kornicy w formie ustawienia tablicy informacyjnej w miejscu, w którym kiedyś się znajdowała (plac autobusowy) 5/ Tworzenie szlaków pieszych lub rowerowych tematycznych (np. utworzenie szlaku rowerowego łączącego miejsca pamięci związane z męczeństwem unitów)
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	1/ Inicjowanie i organizowanie (np. we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa) szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców i pracowników gminy 2/ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych dla różnych grup wiekowych 3/ Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy 4/ Wspieranie organizacji konferencji popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy 5/ Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej	
Kierunki działań	Zadania
	właściwego postępowania przy zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo 6/ Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej – organizacja lekcji tematycznych, plenerowych, muzealnych, wycieczek (we współpracy ze specjalistami z instytucji zajmujących się badaniem i ochroną zabytków)

8. Instrumentarium realizacji GPOnZ

Realizacja Programu powinna odbywać się poprzez współpracę samorządu gminy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafią, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi, a także ośrodkami naukowymi i muzeami. Kolejną formą realizacji Programu są działania własne władz samorządowych, które można podzielić na:

- prawne – problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego powinna być uwzględniona przez władze gminy przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego
- finansowe – należyte utrzymanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
- programowe – realizacja projektów i programów regionalnych, w tym działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej i innych funduszy zewnętrznych

Realizację Programu można podzielić na dwa segmenty – zarządzanie oraz monitoring i ewaluację. Oba elementy wdrażania są ze sobą spójne i wzajemnie zależne, co oznacza że oba są warunkiem realizacji programu.

System zarządzania Programem odbywa się na trzech poziomach. Są to:

- poziom Rady Gminy – uchwała Program oraz przyjmuje sprawozdania w okresach dwuletnich
- poziom Wójta Gminy – odpowiada za przygotowanie i realizację Programu oraz sporządza sprawozdanie z jego realizacji dla Rady Gminy
- poziom Urzędu Gminy, który wraz ze swoimi jednostkami organizacyjnymi odpowiada za bieżącą realizację zadań Programu.

Zakłada się, że zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie i realizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków)
- finansowych - m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych
- koordynacji - m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami
- społecznych - m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- kontrolnych - m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji GPOnZ

Właściwy monitoring i wynikająca z niego ocena realizacji Programu powinna się odbywać na podstawie rzetelnych informacji. Podstawą metodologii zbierania informacji są:

- bazowanie na przyjętych w gminie zasadach gromadzenia i przetwarzania informacji,
- wykorzystywanie jak największej ilości dostępnych danych i źródeł informacji,
- stosowanie odpowiednich (adekwatnych) mierników.

Zestaw proponowanych mierników dla każdego z priorytetów przedstawia się następująco:

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

1. Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
2. Wartość dofinansowania wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych tym pracom
3. Liczba i wartość dofinansowania obiektów zabytkowych objętych wsparciem zewnętrznym
4. Wartość wsparcia udzielonego z budżetu gminy dla właścicieli prywatnych i organizacji pozarządowych na realizację Programu
5. Liczba wdrożonych dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy
6. Powstanie Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
7. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
8. Inne

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)

2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych
4. Liczba opracowanych i wydanych informatorów o zabytkach (w tym folderów promocyjnych, przewodników itp.) lub liczba pobrań aplikacji
5. Liczba publikacji z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego
6. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
7. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
8. Liczba osób uczestniczących w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie gminy
9. Liczba inicjatyw indywidualnych i społecznych wspieranych przez gminę i związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym
10. Inne

10. Źródła finansowania GPOnZ

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego lub trwałego zarządu. Wiąże się to z prowadzeniem i finansowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotację można otrzymać składając stosowny

wniosek do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia albo przechowywania zabytku. Może ona zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Celem udzielenia może być wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, które mogą zostać objęte dotacją:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Jeżeli zabytek poddawany pracom konserwatorskim posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania przy zabytku dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań. Przepis ten stosuje się także w przypadku, gdy w trakcie realizacji działań nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego, po jego wpisaniu do rejestru lub ujęciu w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków i określeniu zakresu oraz rodzaju badań archeologicznych.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z różnych źródeł. Są to m.in.:

- środki z budżetu gminy Stara Kornica
- środki z budżetu samorządu województwa lub powiatu
- środki Funduszu Kościelnego - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji
- środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- środki dostępne w ramach programów finansowanych z funduszy unijnych

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy w kilku programach operacyjnych:

Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku.

Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki

organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe).

Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane są projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego, a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Kultura ludowa i tradycyjna

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultury tradycyjnej, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez „mistrza” w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki

wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Premiowane będą również działania związane z upowszechnianiem wiedzy na temat miejsc, faktów oraz postaci związanych z walką i męczeństwem. Promowane jest:

- podkreślenie prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu
- zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów
- zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia
- tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym
- twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego
- stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałymi upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej)

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń. Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe, osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Kultura cyfrowa

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniających opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, a także ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Infrastruktura domów kultury

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez ministra kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Partnerstwo publiczno-prywatne

Istnieją również możliwości finansowania prac przy zabytkach z wykorzystaniem ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym z dnia 19 grudnia 2008 r. (tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 407.), która określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego. Dla realizacji wspólnych projektów przez administrację publiczną i przedsiębiorców w formule PPP ważne są również: ustawa o koncesji na roboty budowlane lub usługi z dnia 21 października 2016 r. (tekst jednolity Dz.U. 2021 poz. 541.) oraz ustawa z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych (tekst jednolity Dz.U. z 2021 r. poz. 1129 ze zm.) regulujące podstawowe zasady współpracy publiczno-prywatnej.

Według zmiany z dnia 20 kwietnia 2021 roku ustawy o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 559 z późn. zm.) zadania własne gmin obejmują również sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (Art. 7, pkt. 1, ppkt 9). W celu wykonywania zadań gmina może tworzyć jednostki organizacyjne, a także zawierać umowy z innymi podmiotami, w tym z organizacjami pozarządowymi (Art. 9. pkt. 1).

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 - Priorytet VIII. „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i opieka nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym. Realizowane w ramach programu inwestycje mają na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego

w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury

działanie 8.2 Ochrona zabytków

Wsparcie dotyczy prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

Program Regionalny: Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027

Aktualnie samorząd Mazowsza pracuje nad założeniami programu regionalnego. W ogólnym zarysie publikowanym na stronach www.funduszedlamazowsza.eu nie ma odrębnego priorytetu poświęconego ochronie zabytków. Wstępnie planowane obszary wsparcia zaprezentowane podczas konsultacji społecznych obejmą inwestycje w obszar badawczo-rozwojowy, wdrażanie e-usług, czy rozwój przedsiębiorczości. Pomoc skierowana zostanie na realizację projektów zwiększających efektywność energetyczną budynków publicznych oraz mieszkalnych. Finansowanie uzyskają działania wspierające kontrolę jakości powietrza. Program obejmie np. zakup sprzętu do reagowania na klęski żywiołowe, zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej, ale też ograniczania skutków suszy poprzez inwestycje w retencję wód opadowych. Nowością w porównaniu do obecnego okresu będzie możliwość finansowania gospodarki wodno-ściekowej, a więc kanalizacja domów mieszkańców, wsparcie oczyszczalni ścieków oraz sieci wodociągowych. Planowane jest dofinansowanie gospodarki odpadami komunalnymi, likwidacji azbestu czy rekultywacji terenów pośladowiskowych. Środki europejskiej przeznaczone zostaną na rozwój zrównoważonej mobilności miejskiej, np. inwestycje w infrastrukturę rowerową, parkingi parkuj i jedź, inteligentne systemy do zarządzania ruchem, ale też w planach są punkty tankowania samochodów elektrycznych i stacji tankowania samochodów wodorowych. Finansowanie obejmie drogi oraz obwodnice miejskie. Pomoc skierowana zostanie na obszar ochrony zdrowia, w tym programy profilaktyczne, diagnostykę i rehabilitację pacjentów. Na poziomie regionalnym nie zabraknie też dofinansowania rozwoju rynku pracy, działań

edukacyjnych oraz sprzyjających włączeniu społecznemu mieszkańców. W związku z tym dofinansowanie prac przy zabytkach i działań związanych z ich ochroną będzie można uzyskać pośrednio np. przy termomodernizacji budynku, wymianie pokrycia dachowego, pracach zabezpieczających przed powodzią i innych inwestycjach przy budowach wodnych lub przygotowując programy edukacyjne o zabytkach i dziedzictwie kulturowym.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021- 2027

Tego typu programy są podzielone na trzy kategorie: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia. W przypadku programów współpracy transgranicznej aplikować mogą do nich jednostki z obszarów przylegających do granic państwowych. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży. W ramach programów współpracy transnarodowej mogą współdziałać duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw, natomiast w zakresie współpracy międzyregionalnej wszystkie regiony. Projekty oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski

Mechanizm Finansowy 2014-2021

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki na te programy przeznaczone są przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego - Norwegię, Islandię i Lichtenstein. Wspierają one działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy, z trzeciej edycji Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021) uruchomione zostały w 2016 r., a programy będą wdrażane do 2024 r. Program opiera się na dwóch działaniach:

- zarządzanie dziedzictwem kulturowym, którego celem jest poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym poprzez stworzenie odpowiednich warunków do

prowadzenia działalności kulturalnej, zarówno w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również w zakresie infrastruktury kulturalnej; w skład tego działania wchodzi:

- poddziałanie 1.1: Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego, w którego ramach możliwa jest ochrona, konserwacja, i/lub rozbudowa zabytków nieruchomych z ich otoczeniem na potrzeby działalności kulturalnej, a także ochrona zabytkowych ogrodów i parków
- poddziałanie 1.2: Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego, gdzie możliwa jest budowa, rozbudowa i remont infrastruktury kulturalnej
- współpraca kulturalna – celem tego działania jest rozwój współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami i uczestnikami życia kulturalnego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy polskimi instytucjami a instytucjami z Norwegii, Islandii i Lichtensteinu

Dofinansowanie może sięgnąć 85% kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy każdorazowo sprawdzać wzory aktualnie obowiązujących dokumentów na stronie programu.

Inne programy

Jednostki samorządu terytorialnego i ich wydziały organizacyjne mogą również korzystać z innych źródeł pozyskiwania środków na opiekę nad zabytkami oraz na wzmacnianie tożsamości lokalnej. Programy o takim profilu przygotowują np. fundacje, którym patronują duże firmy z kapitałem polskim. Gmina może także wspierać organizacje pozarządowe w pozyskiwaniu takich środków. Przykładowo programy wspierające dziedzictwo proponują:

Fundacja Orlen – **Program „Czuwamy! Pamiętamy!”** - jego celem jest przywrócenie należnej czci Miejscom Pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a które do tej pory pozostawały w złym stanie technicznym. Wnioskodawcą mogą być:

- organizacje pozarządowe lub oddziały terenowe organizacji pozarządowej posiadające osobowość prawną lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (z wyłączeniem spółek prawa handlowego) tj. fundacje, stowarzyszenia, uczniowskie kluby sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej, organizacje społeczno-zawodowe rolników;
- podmioty niebędące organizacją pozarządową, np. jednostki samorządu terytorialnego lub ich jednostki organizacyjne, szkoły publiczne, przedszkola publiczne;
- kościelne jednostki organizacyjne prowadzące działalność pożytku publicznego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

Wnioskodawcą może być również podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego, jeśli jest jednocześnie wpisany do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej.

Fundacja Łukasiewicza – celem **Programu „Rozgrzewamy Polskie Serca”** jest wspieranie inicjatyw działających na rzecz integracji lokalnej społeczności wokół kultury, tradycji oraz wydarzeń lub pamięci historycznej. Podejmowane inicjatywy mają budować kapitał społeczny na lokalnym poziomie. Program skierowany jest do organizacji pozarządowych, jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych, szkół publicznych i przedszkoli publicznych oraz związków wyznaniowych i ich organizacji. Zgłaszane projekty muszą oddziaływać na lokalną społeczność oraz być związane z pielęgnowaniem kultury, tradycji, wydarzenia lub pamięci historycznej.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gmina będzie wydatkowała środki na realizację zadań z zakresu ochrony zabytków poprzez:

- opracowanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków jako podstawowego źródła informacji o obecności i stanie zachowania obiektów zabytkowych zlokalizowanych w granicach administracyjnych gminy

- podejmowanie projektów związanych z odnową obiektów i zespołów zabytkowych oraz towarzyszącym im przestrzeniom publicznym ze środków zewnętrznych
- wsparcie finansowe z budżetu gminy dla prac konserwatorskich przy ogólnie dostępnych obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków
- dofinansowanie lub pomoc w zdobyciu środków na prace restauratorsko – konserwatorskie przy obiektach niebędących własnością gminy
- prowadzenie działań informacyjnych w celu przygotowania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do aplikowania po środki zewnętrzne dedykowane ochronie i opiece nad zabytkami
- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć lekcyjnych w szkołach na terenie gminy Stara Kornica
- realizowanie regionalnych i lokalnych projektów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego
- publikację materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w materiałach promocyjnych gminy oraz na stronie internetowej gminy
- wykonywanie, zlecanie i dofinansowywanie opracowań poprawiających stan rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego gminy.

12. Podsumowanie

Program opieki nad zabytkami dla gminy Stara Kornica na lata 2022 – 2025 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnej kwestii, jak ochrona lokalnych wartości kulturowych, do których należą zabytki, tradycje i krajobraz kulturowy. Ważnym elementem Programu jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych. Zakłada się, że cele nakreślone w Programie będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz gminy z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Warszawie (Delegatura w Siedlcach), innymi jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów kulturowych i krajobrazowych.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Kolejna edycja (aktualizacja) Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Stara Kornica powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez radę gminy.

13. Załączniki

Załącznik 1 – wykaz obiektów ujętych w GEZ gminy Stara Kornica (zabytki nieruchome i ruchome)

Załącznik 2 – wykaz obiektów ujętych w GEZ (zabytki archeologiczne)

Załącznik 1 do Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Stara Kornica na lata 2022 – 2025

Wykaz obiektów ujętych w GEZ gminy Stara Kornica (zabytki nieruchome i ruchome):

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
1	Czeberaki	dwór w zespole dworsko-parkowym	2 połowa XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego, nr A-137 z 1983-12-31
2	Czeberaki	kapliczka	1957 rok	
3	Czeberaki	krzyż przydrożny	1933 rok	
4	Czeberaki	park w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX	rejestr zabytków województwa mazowieckiego, nr A-137 z 1983-12-31
5	Czeberaki	szkoła	ok. 1935 rok	
6	Kazimierzów	kapliczka	lata 30-te/40-te XX wieku	
7	Kiełbaski	obora ze stodołą	ok. 1925 rok	
8	Kiełbaski	pomnik	1992 rok	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
9	Kobylany	dawna szkoła	przed 1918 rokiem	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
10	Kobylany	kapliczka	połowa XX wieku (?)	
11	Kobylany	kapliczka	1954 rok	
12	Kobylany	kapliczka	1948 rok	
13	Kobylany	kapliczka MB Niepokalanie Poczętej	XVIII/XIX wiek	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr B-345 z 1971 r.
14	Kobylany	mogiła powstańcza	XIX wiek (?)	województwa ewidencja zabytków

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
15	Kobylany	park w zespole dworsko-parkowym	1 poł. XIX wieku	rejestr zabytków województwa mazowieckiego 27nr A-128 z 1983-12-31
16	Kornica Kolonia	kapliczka	3 ćw. XIX wieku (?)	
17	Koszelówka	kapliczka	1940 rok	
18	Nowa Kornica 21	BUDYNEK (dawny Urząd Gminy)	pocz. XX wieku	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
19	Nowa Kornica 33	dom	ok. 1945 rok	
20	Nowa Kornica 41	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
21	Nowa Kornica 59	spichlerz	ok. 1935 r.	
22	Nowa Kornica 60	spichlerz	pocz. XX wieku	
23	Nowa Kornica 100	dom	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
24	Nowa Kornica 22	kapliczka Chrystusa Frasobliwego	1835 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
25	Nowa Kornica 33	kapliczka MB	1948 rok	
26	Nowa Kornica	Pomnik Odrodzenia Ojczyzny	1925 rok	
27	Nowe Szpaki 26A	dom	1 połowa XX wieku	
28	Nowe Szpaki 31	dom	1 połowa XX wieku	
29	Popławy 10	dom	pocz. XX wieku (przed 1914 rokiem)	wojewódzka ewidencja zabytków
30	Popławy 14	dom	XIX/XX w.	wojewódzka ewidencja zabytków
31	Popławy 32	kapliczka	pocz. XX wieku	
32	Popławy 19	kapliczka	1917 rok	
33	Rudka 26	dom	1 połowa XX wieku	
34	Rudka 39	dom	połowa XX wieku	
35	Rudka	cmentarz prawosławny przycerkiewny	po 1580 roku	wojewódzka ewidencja zabytków
36	Rudka	kapliczka	1951 rok	
37	Rudka	kapliczka	1944 rok	
38	Rudka	mogiła pobitewna	XVII wiek (?)	wojewódzka

I.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
				ewidencja zabytków
39	Stara Kornica 6	dom ze stajnią	koniec XIX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
40	Stara Kornica 7	dom	pocz. XX wieku	
41	Stara Kornica 22	dom	pocz. XX wieku	
42	Stara Kornica 24a	chałupa	1900 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
43	Stara Kornica 35	dom	lata 40-te XX wieku	
44	Stara Kornica 35	spichlerz I	lata 40-te XX wieku	
45	Stara Kornica 35	spichlerz II	lata 40-te XX wieku	
46	Stara Kornica 36	dom	1936 rok	
47	Stara Kornica 51	spichlerz	1930 rok	
48	Stara Kornica 52	dom	1938-1939 rok	
49	Stara Kornica 57	chałupa	ok. 1918 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
50	Stara Kornica 59a	spichlerz	1930 rok	
51	Stara Kornica 85	dom	pocz. XX wieku	
52	Stara Kornica 92	dom	1919 rok	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
53	Stara Kornica 98	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
54	Stara Kornica 120	spichlerz	ok. 1945 rok	
55	Stara Kornica 138	spichlerz	lata 40-te XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
56	Stara Kornica 141	dom	lata 20-te XX wieku	
57	Stara Kornica 142	spichlerz	lata 40-te XX wieku	
58	Stara Kornica 145	młyn	1911 rok	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
59	Stara Kornica 157	dom	lata 20-te XX wieku	
60	Stara Kornica 161	dom	XIX/XX wiek	miejskowy plan zagospodarowania

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
				przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
61	Stara Kornica 162	obora I	pocz. XX wieku	
62	Stara Kornica 162	obora II	pocz. XX wieku	
63	Stara Kornica 162	spichlerz	ok. 1910 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
64	Stara Kornica 162	stodoła	pocz. XX wieku	
65	Stara Kornica 163	stodoła kamienna	lata 20-te XX wieku	
66	Stara Kornica 166	spichlerz	ok. 1915 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
67	Stara Kornica 174	dom	lata 20-te XX wieku	
68	Stara Kornica 179	dom	koniec XIX w.	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
69	Stara Kornica	cerkiew unicka i cmentarz	XVIII – XIX - XX wiek	
70	Stara Kornica	cmentarz parafialny	początek XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
71	Stara Kornica	cmentarz prawosławny	2 połowa XIX wieku (po 1863 roku)	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A- 295 z 1998-05-26
72	Stara Kornica 160	Dzwonnica - brama w zespole kościół parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1908 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A- 272 z 1997-08-20
73	Stara Kornica 104	kapliczka	1920 rok	
74	Stara Kornica 160	Kostnica w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	ok. 1910 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A- 272 z 1997-08-20
75	Stara Kornica 160	Kościół w zespole	1908 rok	rejestr zabytków

l.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
		kościół parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP		województwa mazowieckiego nr A- 272 z 1997-08-20
76	Stara Kornica 160	Kuchnia w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1925 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
77	Stara Kornica (cmentarz parafialny)	Mogiła ofiar egzekucji z 1943 roku	1943 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
78	Stara Kornica (cmentarz parafialny)	Miejsce pamięci - Grób Adeli z Komorowskich Nostitz- Jackowskiej	1945 rok	
79	Stara Kornica 160	Ogrodzenie kościół w zespole kościół parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1910 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A- 272 z 1997-08-20
80	Stara Kornica 160	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1925 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A- 272 z 1997-08-20
81	Stara Kornica 160	Wikariat - Organistówka w zespole kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1910 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego nr A- 272 z 1997-08-20
82	Stare Szpaki 15	dom	początek XX wieku	
83	Stare Szpaki 16	dom	koniec XIX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
84	Stare Szpaki 18	dom	początek XX wieku	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca

I.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
				2013r.)
85	Stare Szpaki 43	dom	ok. 1900 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
86	Stare Szpaki 46	dom	1911 rok	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
87	Stare Szpaki 58	Budynek (dawnej wiejski dom ludowy i remiza OSP)	1935 rok	
88	Stare Szpaki 59	dom	lata 20-te XX w.	
89	Stare Szpaki 60	dom	lata 20-te XX w.	
90	Stare Szpaki 61	dom	lata 20-te XX w.	
91	Stare Szpaki 74	dom	lata 20-te XX w.	
92	Stare Szpaki 75	dom	lata 20-te XX w.	miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Stara Kornica (Uchwała nr XXVI/167/2013 Rady Gminy Stara Kornica z dnia 26 marca 2013r.)
93	Stare Szpaki 76	dom	1936 r.	
94	Stare Szpaki	cmentarz prawosławny	przed XVIII wiekiem (?)	wojewódzka ewidencja zabytków
95	Stare Szpaki 4	kapliczka	1920 rok	
96	Stare Szpaki 46	kapliczka	1920 rok	
97	Stare Szpaki 76	kapliczka	początek XX wieku	
98	Stare Szpaki 26	kościół pw. MB Częstochowskiej	1956-1958 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
99	Walim 7	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
100	Walim 38	spichlerz	lata 20-te XX wieku	
101	Walim	cmentarz	przed XIX wiekiem	wojewódzka ewidencja zabytków
102	Walim	kapliczka	połowa XX wieku	
103	Walimek	kapliczka	lata 30-te/40-te XX wieku	
104	Wólka Nosowska	spichlerz	pocz. XX wieku	wojewódzka

I.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	forma ochrony
	23			ewidencja zabytków
105	Wólka Nosowska 37	dom	lata 50-te XX wieku	
106	Wólka Nosowska	cmentarz	przed XX wiekiem	wojewódzka ewidencja zabytków
107	Wólka Nosowska	kapliczka	1922 rok	wojewódzka ewidencja zabytków
108	Wólka Nosowska 29	kapliczka	1943 rok	
109	Wólka Nosowska	kapliczka	1939 rok	
110	Wólka Nosowska 121	Brama w zespole dworskim	poł. XIX wieku	wojewódzka ewidencja zabytków
111	Wólka Nosowska 121	Dwór w zespole dworskim	ok. 1840 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego A – 116/1050 z 1974-05- 20
112	Wólka Nosowska 121	Park w zespole dworskim	ok. 1840 rok	rejestr zabytków województwa mazowieckiego A – 116/1050 z 1974-05- 20
113	Wygnańki	cmentarz	przed XIX wiekiem	wojewódzka ewidencja zabytków
114	Wygnańki	kapliczka	ok. 1940 rok	
115	Wyrzyki	kapliczka	1949 rok	
116	Wyrzyki 44	kapliczka	1938 rok	
117	Wyrzyki	kapliczka	połowa XX wieku	
118	Wyrzyki 50	kapliczka	1944 rok	
119	Zalesie	kapliczka	lata 30-te/40-te XX wieku	

Załącznik 2 do Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Stara Kornica na lata 2022 – 2025

Wykaz obiektów ujętych w GEZ (zabytki archeologiczne):

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
1	57-84	3	Czeberaki	1	cmentarzysko	starożytność/wczesne średniowiecze
2	57-84	5	Czeberaki	2	ślad osadniczy	pradzieje, późne średniowiecze/nowożytność
3	57-84	6	Czeberaki	3	ślad osadniczy	pradzieje, osada – wczesne średniowiecze (XI-XII w.), późne średniowiecze/nowożytność
4	57-84	26	Czeberaki	4	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), wieś historyczna - XV/XVI-XIX w.
5	57-84	7	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	1	ślad osadniczy	epoka brązu/wczesna epoka żelaza, osada – wczesne średniowiecze (IX – X w.)
6	57-84	8	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	2	ślad osadniczy	okres wpływów rzymskich, osada – wczesne średniowiecze (VIII-X w i XI-XIII w.)
7	57-84	15	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	3	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze
8	57-84	16	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	4	osada	wczesne średniowiecze (X w. i XI w.?)
9	57-84	17	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	5	osada	wczesne średniowiecze (VIII-X w.)

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
10	57-84	18	Czeberaki Kolonia (Czeberaki)	6	ślad osadniczy, dwór	wczesne średniowiecze, nowożytność
11	57-84	19	Czeberaki Kolonia (obecnie Czeberaki)	7	ślad osadniczy	epoka brązu/epoka żelaza, starożytność?, wczesne średniowiecze
12	57-85	9	Kazimierzów	1	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), nowożytność
13	57-85	10	Kazimierzów	2	ślad osadniczy	nowożytność
14	57-85	11	Kazimierzów	3	ślad osadniczy	późne średniowiecze/nowożytność
15	57-85	15	Kazimierzów	4	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XI - XIII w.), nowożytność
16	58-84	7	Kiełbaski	1	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.)
17	57-85	5	Kornica	1	ślad osadniczy	mezolit-epoka brązu
18	57-85	19	Koszelówka	1	ślad osadniczy	nowożytność
19	57-85	20	Koszelówka	2	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XIII w.), nowożytność, nieokreślona
20	57-85	21	Koszelówka	3	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XIII w.), nowożytność, nieokreślona
21	57-85	22	Koszelówka	4	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XII w.)
22	57-85	23	Koszelówka (obecnie Dubicze)	5	ślad osadniczy, osada	epoka żelaza (?), nowożytność, wczesne

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
						średniowiecze (X-XII w.)
23	57-85	24	Koszelówka (obecnie Dubicze)	6	śląd osadniczy, osada	epoka żelaza (?), nieokreślona, wczesne średniowiecze (VIII – X w.)
24	57-84	2	Nowe Szpaki	1	cmentarzysko?	starożytność – wczesne średniowiecze
25	57-84	9	Popławy	1	śląd osadniczy, osada	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), późne średniowiecze/nowożytność
26	57-84	10	Popławy	2	śląd osadniczy	epoka brązu/epoka żelaza, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
27	57-84	11	Popławy	3	śląd osadniczy	starożytność, nowożytność
28	57-84	12	Popławy	4	śląd osadniczy	epoka żelaza?, wczesne średniowiecze?, nowożytność
29	57-84	1	Rudka	1	obozowisko, cmentarzysko, osada	mezołit, starożytność, średniowiecze/nowożytność
30	58-84	9	Rudka	2	cmentarzysko?	nowożytność?
31	58-84	10	Rudka	3	kościelisko?	nowożytność?
32	58-85	1	Stara Kornica	1	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, epoka brązu, wczesne średniowiecze, średniowiecze
33	58-85	2	Stara Kornica	2	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, epoka brązu, wczesna epoka

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
						żelaza?
34	57-85	28	Stara Kornica	7	śląd osadniczy	nowożytność
35	57-85	29	Stara Kornica	8	śląd osadniczy	nowożytność
36	57-85	30	Stara Kornica	9	śląd osadniczy	nowożytność
37	57-85	31	Stara Kornica	10	śląd osadniczy	nowożytność
38	57-85	32	Stara Kornica	11	śląd osadniczy	epoka żelaza (?), nowożytność
39	57-85	33	Stara Kornica	12	śląd osadniczy (kopalnia krzemienia kredowego?)	epoka kamienia
40	57-85	34	Stara Kornica	13	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza
41	58-85	3	Stara Kornica (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	3	obozowisko, śląd osadniczy	neolit (kultura amfor kulistych), wczesne średniowiecze
42	58-85	4	Stara Kornica (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	4	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, wczesne średniowiecze, epoka brązu/epoka żelaza
43	56-84	3	Stare Szpaki	1	cmmentarzysko?	starożytność – wczesne średniowiecze
44	56-84	42	Stare Szpaki	1	śląd osadniczy	wczesna epoka brązu, okres rzymski, starożytność wczesne – średniowiecze, średniowiecze - nowożytność
45	56-84	43	Stare Szpaki	2	śląd osadniczy	starożytność (k. łużycka), wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, nowożytność

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
46	56-84	44	Stare Szpaki	3	śląd osadniczy	starożytność-wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze VIII-X wiek, wczesne średniowiecze (XII wiek)
47	56-84	40	Szpaki Kolonia	1	śląd osadniczy, osada	starożytność-wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze X-XII wiek, późne średniowiecze - nowożytność
48	56-84	41	Szpaki Kolonia	2	śląd osadniczy, osada	epoka kamienia, młodszy okres przedrzymski/ okres rzymski, starożytność – wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/ nowożytność, wczesne średniowiecze XI-XII wiek
49	56-84	45	Szpaki Kolonia	3	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XII wiek), średniowiecze
50	56-84	46	Szpaki Kolonia	4	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (VIII-X wiek)
51	56-85	1	Walim	1	cmentarzysko kurhanowe	wczesne średniowiecze (VIII-X wiek)
52	57-85	1	Walim	2	osada	średniowiecze
53	57-85	2	Walim	3	grodzisko?	wczesne średniowiecze

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
54	57-85	4	Walim	4	śląd osadniczy	neolit (kultura amfor kulistych)
55	57-85	25	Walim	5	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XII w.), nowożytność
56	57-85	26	Walim	6	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza (?), młodszy okres przedrzymski/wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze (XI-XII w.), nowożytność
57	57-85	27	Walim	7	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza (?), wczesne średniowiecze (XII-XII w.), nowożytność
58	57-85	44	Walim	8	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, nowożytność
59	57-85	45	Walim	9	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), późne średniowiecze/nowożytność
60	57-85	46	Walim	10	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI w.), nowożytność
61	57-85	47	Walim	11	cmentarzysko	nowożytność?
62	57-85	48	Walim	12	śląd osadniczy	późne średniowiecze/nowożytność

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
63	57-85	49	Walim	13	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka brązu, epoka żelaza?, wczesne średniowiecze (XI w.), starożytność/ wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/ nowożytność
64	57-85	6	Wólka Nosowska	2	śląd osadniczy	późne średniowiecze/o kres nowożytny
65	57-85	7	Wólka Nosowska	3	śląd osadniczy	późne średniowiecze/o kres nowożytny
66	57-85	8	Wólka Nosowska	4	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, okres nowożytny
67	57-85	16	Wólka Nosowska	7	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, okres nowożytny
68	57-85	17	Wólka Nosowska	8	cmentarzysko	nowożytność
69	57-85	18	Wólka Nosowska	9	śląd osadniczy	nowożytność
70	57-85	58	Wólka Nosowska	19	śląd osadniczy	późne średniowiecze/n owożytność
71	57-85	59	Wólka Nosowska	20	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), późne średniowiecze/n owożytność
72	57-85	60	Wólka Nosowska	21	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XII-XII w.), nieokreślone

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
73	57-85	13	Wólka Nosowska (obecnie Koszelówka)	5	śląd osadniczy	późne średniowiecze/ nowożytność
74	57-85	14	Wólka Nosowska (obecnie Koszelówka)	6	śląd osadniczy	późne średniowiecze/ nowożytność
75	58-85	7	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	1	śląd osadniczy, osada	okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze
76	57-85	41	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	16	śląd osadniczy	epoka żelaza, wczesne średniowiecze, nowożytność
77	57-85	35	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	10	śląd osadniczy	nowożytność
78	57-85	36	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	11	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), okres nowożytny
79	57-85	37	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	12	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), okres nowożytny
80	57-85	38	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	13	śląd osadniczy	nowożytność
81	57-85	39	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	14	śląd osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza, okres nowożytny
82	57-85	40	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	15	śląd osadniczy	starożytność, wczesne średniowiecze (XII-XIII w.), nowożytność
83	57-85	42	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	17	śląd osadniczy	wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), nowożytność

l.p.	AZP	nr stanowiska na obszarze	miejsowość	nr stanowiska w miejsc.	funkcja	datowanie
84	57-85	43	Wólka Nosowska (obecnie Wólka Nosowska Kolonia)	18	ślad osadniczy	epoka żelaza (?), wczesne średniowiecze (XI-XIII w.), nowożytność
85	58-84	8	Wygnańki	8	ślad osadniczy	epoka kamienia/epoka żelaza
86	58-84	4	Wygnańki	5	cmentarzysko	nowożytność?
87	58-84	2	Wygnańki (obecnie Kiełbaski)	3	grodzisko?	wczesne średniowiecze ?
88	59-84	3	Wygnańki	1	kurhan	wczesne średniowiecze (?) oraz groby z XVII wieku
89	59-84	4	Wygnańki	2	znalezisko luźne	neolit?
90	58-84	5	Wygnańki (obecnie Kiełbaski)	6	ślad osadniczy	starożytność, wczesne średniowiecze (IX-XI w.)
91	58-84	6	Wygnańki (obecnie Kiełbaski)	7	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze
92	57-84	13	Wyrzyki	1	ślad osadniczy	starożytność/wczesne średniowiecze, wczesne średniowiecze (XI-XIII w.)
93	57-84	14	Wyrzyki	2	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze, nowożytność
94	57-85	12	Zalesie	1	ślad osadniczy	epoka kamienia – epoka żelaza, nowożytność